

Til Domstoladministrasjonen

DEN SAMISKE DIMENSJONEN I RETTSVESENET

RAPPORT FRA ARBEIDSGRUPPE

Domstoladministrasjonen opprettet våren 2010 en arbeidsgruppe som etter nærmere mandat fikk i oppdrag å utrede ulike problemstillinger knyttet til den samiske dimensjonen i rettsvesenet.

Vedlagt følger arbeidsgruppens rapport som omhandler bl.a. forslag til tiltak og prioriteringer. Vi takker for en spennende oppgave og håper vårt arbeid kan bidra til å styrke og utvikle denne dimensjonen i rettsvesenet.

Tana/Tromsø/Trondheim
14.januar 2011

Finn-Arne Schanche Selfors
leder

Nils Asbjørn Engstad

Liv Nergaard

Anne Ragnhild Møring

Hilde Wahl Moen

Innhold:

1.	Innledning	3
1.1	Arbeidsgruppens mandat og arbeid	3
1.2	Sammendrag.....	4
2.	Rettslige forpliktelser.....	5
2.1	Innledning	5
2.2	Plikten til å sikre samisk språk og kultur.....	6
2.2.1	Grunnloven § 110 a.....	6
2.2.2	FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP).....	6
2.2.3	Grunnlovsbestemmelsens betydning for organiseringen av domstolene i Norge	7
2.3	Tilgang til domstolene	8
2.3.1	Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 6 (1) og FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 (1).....	8
2.3.2	ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.....	9
2.3.3	FNs erklæring om urfolksrettigheter (Urfolkserklæringen) av 13. september 2007	10
2.3.4	Utkast til nordisk samekonvensjon	10
2.3.5	Særskilt om tilgang til jordskiftevirkemidlene for reindriftssamer	11
2.4	Plikten til å ivareta hensynet til samiske rettslige tradisjoner og samiske sedvaner	12
2.5	Retten til bruk av samisk i domstolene	14
2.5.1	Innledning.....	14
2.5.2	Forvaltningsområdet for samisk språk.....	14
2.5.3	Utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet	16
2.5.4	Oversettelse av lover og forskrifter.....	17
2.5.5	Kunngjøringer.....	17
2.5.6	Skjema	18
2.5.7	Rett til svar på samisk	18
2.5.8	Utvidet rett til muntlig henvendelse på samisk til domstolene.....	18
2.5.9	Rett til å inngi prosesskrifter, skriftlige bevis og andre skriftlige henvendelser på samisk	19
2.5.10	Rett til å tale samisk i rettsmøte.....	19
2.5.11	Om rettsboken.....	20
2.5.12	Rett til permisjon.....	20
2.6	Oppsummering	21
3.	Statusbeskrivelse	22
3.1	Generelt om det samiske samfunn.....	22
3.2	Samisk dimensjon i domstolene	22
3.2.1	Innledning.....	22
3.2.2	Bruk av samisk språk i domstolene	23
3.2.3	Bruk av samiske sedvaner, rettsoppfatninger og andre samiske rettskilder i saker for domstolene.....	25
3.2.4	Reindriftsnæringens tilgang til bruk av jordskifte	26
3.2.5	Kompetanse	27
3.2.6	Rekruttering.....	28
3.2.7	Retts hjelp.....	29

3.2.8	Informasjon på Domstoladministrasjonens og domstolene sine nettsider	29
3.3	Innspill fra høringsmøter	30
3.4	Spørreundersøkelsen	32
3.5	Oppsummering - utfordringer og forbedringspunkter	34
4.	Målsettinger	34
4.1	Visjon	34
4.2	Langsiktig målsetting	35
4.3	Kortsiktig målsetting, strategisk satsing	35
5.	Tiltak	35
5.1	Innledning	35
5.2	Kompetanseutvikling	36
5.2.1	Startkurs	36
5.2.2	Etterutdanning	37
5.2.3	Om spesialisering	37
5.2.4	Støtte til forskning	38
5.2.5	Fag-/ arbeidsgruppe for samiske spørsmål	38
5.3	Rekruttering	39
5.3.1	Innstillingsrådet for dommere	39
5.3.2	Rekrutteringsplan for dommere	39
5.3.3	Stillingsannonser	39
5.3.4	Samarbeid med utdanningsmiljøer	40
5.3.5	Utdanningsmesser og arbeidslivsdager	40
5.4	Retts hjelp	40
5.4.1	Lov om retts hjelp	40
5.4.2	Særskilt retts hjelp for belysning av samiske sedvaner og samisk sedvanerett	41
5.5	Forskning og annen dokumentasjon om samiske sedvaner, rettsoppfatning og andre rettskilder	42
5.5.1	Publisering av Sametingets posisjonsnotater på Lovdata	42
5.5.2	Regelavklaring mellom jordskifte og reindrift	42
5.5.3	Forskning knyttet til samiske rettsoppfatninger og sedvaner	42
5.6	Språkbruk	43
5.6.1	De enkelte samiske språk	43
5.6.2	Informasjonstiltak	43
5.6.3	Utvikling av juridiske termer	44
5.6.4	Rekruttering og kompetansetiltak	44
5.6.5	Tolking og oversettelse	45
5.6.6	Samisk som forhandlingspråk – egne trekkekretser	45
5.6.7	Merutgifter	46
5.7	Forum for den samiske dimensjon i domstolene	46
5.8	Prioritering av tiltak	47
6.	Oppfølging av rapporten	49

1. Innledning

1.1 Arbeidsgruppens mandat og arbeid

Domstoladministrasjonen (DA) opprettet våren 2010 en arbeidsgruppe med oppdrag å utrede ulike problemstillinger knyttet til den samiske dimensjon i rettsvesenet.

Arbeidsgruppen er gitt følgende mandat:

”1. Bakgrunn

Grunnloven § 110 a slår fast en forpliktelse og en rettslig bindende retningslinje for norske myndigheter, både den lovgivende, utøvende – og den dømmende makt. Sameloven av 12. juni 1987 nr. 56 ble vedtatt for å ivareta den samiske befolkningens rettigheter. Formålet med loven er i § 1 angitt til ”å legge til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv”.

Den samiske befolknings situasjon, interesser og rettigheter har vært behandlet og omskrevet i flere offentlige utredninger. Det kan bl.a. vises til St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken. Opprettelsen av Indre Finnmark tingrett, plassert i Tana, var ment å bidra til en økt kjennskap til samiske sedvaner og rettsoppfatninger, jf NOU 1999:22 Domstolene i første instans.

Domstoladministrasjonen og dets styre har ønske om å skaffe seg mer sikker kunnskap om de utfordringer ivaretagelse av den samiske befolkningens interesser medfører. På denne bakgrunn iverksetter Domstoladministrasjonen en gjennomgang ved en arbeidsgruppe som skal vurdere dagens situasjon og komme med forslag på tiltak.

2. Nærmere om mandatet

Temaet for arbeidsgruppens arbeid avgrenses til å gjelde den samiske dimensjonen i rettsvesenet med utgangspunkt i domstolenes virksomhet, herunder domstolenes samhandling med andre aktører i rettssystemet.

Arbeidsgruppen skal gjøre rede for hvilke rettslige forpliktelser domstolene og Domstoladministrasjonen har overfor den samiske befolkningen i Norge, og beskrive hva som er status i forhold til disse forpliktelsene i dag.

Arbeidsgruppen skal peke på foreliggende utfordringer og forbedringspunkter ved domstolenes og Domstoladministrasjonens ivaretagelse av den samiske dimensjon i rettsvesenet.

Arbeidsgruppen skal formulere et mål for det videre arbeidet med den samiske dimensjon i domstolene.

Arbeidsgruppen skal avgi en skriftlig rapport til Domstoladministrasjonen.

Rapporten skal i tillegg til tema som nevnt, også inneholde forslag til konkrete tiltak. Arbeidsgruppen skal foreta en prioritering av tiltakene.

Arbeidsgruppen skal sette fram forslag til oppfølging av rapporten, og peke på eventuelle ytterligere utredningsbehov.

3. Administrative bestemmelser

.....

4. Sammensetting av arbeidsgruppen

Arbeidsgruppen settes sammen med representanter fra tingrett, lagmannsrett, jordskifterett og Domstoladministrasjonen. Gruppen omfatter i alt fem medlemmer og er sammensatt slik:

- *Sorenskriver Finn-Arne Selfors (leder)*
- *Jordskifterettsleder Liv Nergaard*
- *Lagdommer Nils Asbjørn Engstad*
- *Seniorrådgiver Hilde Wahl Moen (DA JORD)*
- *Seniorrådgiver Kirsti Saur (DA JUR)*

Underveis har seniorrådgiver Anne Ragnhild Meringen (DA JUR) kommet inn som erstatter for Kirsti Saur. Seniorrådgiver Tage Borøchstein (DA ISAK) har fungert som arbeidsgruppens informasjonskontakt.

Oppstartmøte for arbeidsgruppen og oppdragsgiver ble gjennomført 18. juni 2010. Etter dette har arbeidsgruppen hatt fem interne arbeidsgruppemøter og et avsluttende møte med Domstoladministrasjonen som oppdragsgiver.

Arbeidsgruppen har avholdt ett høringsmøte og ett særskilt møte med Sametinget. Disse er nærmere omtalt under pkt. 3.3. Videre har arbeidsgruppen deltatt på deler av Forum-konferansen 2010 "Indigenous Participation in Policy-making: Ideals, Realities and Possibilities" på Universitetet i Tromsø, 25. og 26. oktober 2010.

Som ledd i arbeidsgruppens arbeid har det også vært gjennomført en spørreundersøkelse for å kartlegge eksisterende kompetanse og behov for kompetansehevende tiltak om samisk språk og samisk rettskultur blant ansatte i domstolene i Hålogaland og Frostating lagdømmer, Borgarting lagmannsrett, Oslo tingrett, Akershus og Oslo jordskifterett, Eidsivating jordskifteoverrett og Finnmarkskommisjonen.

Frist for arbeidsgruppens rapport var opprinnelig satt til 1. desember 2010. Fristen er senere forlenget til 15. januar 2011.

1.2 Sammendrag

Arbeidsgruppen har gitt en oversikt over sentral lovgivning og folkerettslige bestemmelser som danner grunnlaget for de rettslige forpliktelser domstolene og Domstoladministrasjonen har overfor den samiske befolkning i Norge.

Arbeidsgruppen har videre gitt en beskrivelse av status for ivaretagelsen av de rettslige forpliktelsene i dag. Disse forhold er behandlet i rapportens punkt 2 og 3.

Arbeidsgruppen har foreslått kortsiktige og langsiktige målsettinger for det videre arbeid med å organisere domstolene og Domstoladministrasjonen slik at de rettslige forpliktelser overfor den samiske befolkning ivaretas i møtet med domstolene. Disse fremgår av rapportens punkt 4.

Arbeidsgruppen foreslår at det settes i verk konkrete tiltak for å nå målsettingene. Disse er av både kortsiktig og langsiktig karakter. Noen av tiltakene vil kreve nye bevilgninger, mens andre tiltak antas å være uten kostnader eller kan dekkes under eksisterende budsjetter. Forslagene til tiltak fremgår av rapportens punkt 5.

Arbeidsgruppen har prioritert tiltak for å øke kunnskap om samisk kultur og rettsforhold, samt rekruttering. Det foreslås konkrete tiltak om opplæring og etterutdanning for dommere og saksbehandlere. Det foreslås opprettet fag-/arbeidsgrupper for samiske spørsmål i tråd med den nylig vedtatte kompetansestrategien for domstolene. Videre foreslås det målrettede tiltak for rekruttering av ansatte i domstolene med samisk bakgrunn eller med kjennskap til samisk språk og kultur.

Arbeidsgruppen mener at det er grunn til å etablere en ordning hvor staten i noe større grad påtar seg økonomisk ansvar for å få rettslig avklaring på eksistensen og innholdet av samisk sedvane og sedvanerett. Arbeidsgruppen foreslår endringer i rettsgebyrloven som gir hjemmel for dekning av slike utgifter. Dette fremgår av punkt 5.4.

Arbeidsgruppen foreslår videre under punkt 5.5 tiltak som kan bidra til en avklaring av jordskifterettens kompetanse i forhold til reindriften. Arbeidsgruppen har videre konkrete forslag knyttet til bruk av samisk språk i rettspleien, punkt 5.6.

Arbeidsgruppen foreslår videre at det etableres et forum for den samiske dimensjon i domstolene med formål å følge opp målsettinger og tiltak på området. Forumet foreslås opprettet i regi av Domstoladministrasjonen og sammensatt av aktører innen rettspleien, det rettsvitenskapelige miljø og representanter fra Sametinget.

Arbeidsgruppens anbefalinger om den videre oppfølging av rapporten fremgår under punkt 6.

2. Rettslige forpliktelser

2.1 Innledning

I henhold til mandatet, skal arbeidsgruppen gjøre rede for hvilke rettslige forpliktelser domstolene og Domstoladministrasjonen har overfor den samiske befolkningen i Norge.

Arbeidsgruppen gir i det følgende en oversikt over sentral lovgivning og folkerettslige bestemmelser som må iakttas i denne sammenheng. Oppmerksomheten vil særlig være rettet mot å belyse konsekvenser for organiseringen av domstolene.

2.2 Plikten til å sikre samisk språk og kultur

2.2.1 Grunnloven § 110 a

Gjennom den såkalte Sameparagrafen i Grunnloven § 110 a, er staten pålagt å legge forholdene til rette for at det samiske folk kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv:

”Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.”

Paragrafen ble vedtatt i 1988, og er et uttrykk for ønsket om å verne den samiske folkegruppes interesser. Bestemmelsen er i juridisk teori beskrevet som en ”politisk programmerklæring”, men det er fremholdt at den også ”setter visse rettslige skranker for lovgivningen”.¹

2.2.2 FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP)

SP artikkel 27 er en bestemmelse om beskyttelse av minoriteter, og har slik ordlyd i norsk oversettelse:

”I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk”.

Samene er en etnisk minoritet i det norske samfunn og dermed beskyttet av artikkel 27 i FN-konvensjonen.² FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter skal etter menneskerettsloven 21. mai 1999 nr. 30 § 2 nr. 3 gjelde som norsk lov.

Formålet med SP artikkel 27 er å gi et særlig vern til minoritetsgrupper. For å ivareta dette formålet er det i enkelte tilfeller nødvendig at statene pålegges positive tiltak. SP artikkel 27 åpner for at statene kan iverksette positiv forskjellsbehandling til fordel for disse gruppene, og den kan etter forholdene også forplikte statene til å gjøre det. Dette er ansett nødvendig for at personer tilhørende minoritetsbefolkningen skal være reelt – og ikke bare formelt – likestilt med flertallsbefolkningen.³

Samerettsutvalget har i sin utredning NOU 2007:13 om den nye sameretten pekt på koblingen i lovforarbeidene mellom Grunnloven § 110 a og SP artikkel 27. Utvalget mener at det er en klar sammenheng mellom grunnlovsbestemmelsen og SP artikkel 27. Utvalget framholder at det er ”nærliggende å legge til grunn at § 110 a må forstås slik at den i alle fall skal oppfylle det som til enhver tid er folkerettens krav til norske myndigheter”.⁴

¹ Johs. Andenæs og Arne Fliflet: *Statsforfatningen i Norge*, 10. utgave, Oslo 2006 side 477

² Jf. førstvoterende i Alta-saken, Rt-1982-241, side 299

³ Jf. Susann Funderud Skogvang, *Samerett*, 2. utgave, Oslo 2009 side 174 og NOU 2007:13 *Den nye sameretten*, side 193.

⁴ NOU 2007:13 *Den nye sameretten*, side 190

2.2.3 Grunnlovsbestemmelsens betydning for organiseringen av domstolene i Norge

Grunnloven § 110 a innebærer en plikt for staten som vil ha betydning for organiseringen av domstolene i landet. Domstolkommisjonen⁵ og Strukturutvalget for herreds- og byrettene⁶ tolket begge bestemmelsen slik. Dette er også lagt til grunn i juridisk teori.⁷ Plikten kan også innebære krav til innsikt og kjennskap til det samiske folkets særtrekk blant domstolens ansatte.⁸

Domstolkommisjonen uttrykte dette sammenfattet slik:

”Når Grunnloven § 110 a gir statens myndigheter plikt til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv, innebærer det også krav til domstolene og deres organisasjon og krav til dommernes kompetanse, innsikt og holdninger.”⁹

Domstolkommisjonen pekte på flere problematiske forhold i samenes møte med domstolene.¹⁰ Som et særlig problem ble framholdt *kommunikasjons- og forståelsesproblemer*:

”Dette kan bli medføre at dommeren ikke får fram de relevante opplysninger i saken. F.eks. oppfattes taushet på en annen måte blant samer enn blant personer med en annen bakgrunn. Måten å ordlegge seg på når spørsmål skal besvares, kan også lett føre til misforståelser hos dommere som ikke er kjent med det spesifikt samiske. Dommeren må ofte gjenta spørsmålene, og kan på grunn av det lett bli utålmodig og oppfatte samene som lite samarbeidsvillige i retten. Viktige årsaker her er manglende innsikt hos dommerne når det gjelder samisk språk og kultur.”

Domstolkommisjonen framholdt også at samene har store vansker med å vinne fram med sin *rettskultur*:

”Praksis viser at den part som påberoper seg ikke-samiske rettsregler, vinner fram på bekostning av den som legger hovedvekten på samisk tradisjon og sedvane. Dette gjør seg ikke minst gjeldende innenfor reindriftnæringen.”

Domstolkommisjonen mente at de problemene som er beskrevet, fører til eller kan føre til at samenes respekt for domstolene reduseres. Domstolkommisjonen pekte på følgende tiltak for å avhjelpe problemene:

”Sterkere vektlegging av innsikt i samisk språk og kultur ved utnevning av dommere vil være et positivt element i retning av å bedre forholdene, samt at det ellers skjer en generell heving av dommernes kompetanse når det gjelder kunnskap om og forståelse av samiske forhold. Videre vil det være fordelaktig

⁵ NOU 1999:19 *Domstolene i samfunnet*, side 109

⁶ NOU 1999:22 *Domstolene i første instans*, side 71

⁷ Se Johs. Andenæs og Arne Fliflet: *Statsforfatningen i Norge*, 10. utgave, Oslo 2006 side 477

⁸ St.meld. nr. 23 (2000-2001) *Førsteinstansdomstolene i fremtiden*, ss 74-75

⁹ NOU 1999:19 *Domstolene i samfunnet*, side 20

¹⁰ NOU 1999:19 *Domstolene i samfunnet*, side 320

om det kan etableres et eget sorenskriverembete for indre Finnmark, idet dette kan bidra til at samene lettere kan få sine saker og sine synspunkter fram for domstolene.”

Øyvind Ravna har i artikkelen *Hensynet til samisk språk og kultur ved organiseringen av domstolene* tolket Domstolkommisjonen slik:

”Kommisjonen la altså til grunn at Grunnloven § 110 a påla domstolene og deres organisasjon en plikt til å ivareta samisk språk og kultur, herunder også rettskultur og rettsedvaner, noe som innebærer at dommere skal ha innsikt og gode holdninger til samisk språk og kultur.”¹¹

Noe av de samme vurderinger framgår av strukturutvalgets innstilling. Utvalget la til grunn at Grunnloven § 110 a må få betydning i vurderingen av hvilken plass det skal være for samisk språk og rettstradisjoner i norske domstoler. Utvalget foreslo at det skulle opprettes en egen domstol for Indre Finnmark med særlig ansvar for å ivareta samisk språk, kultur og rettstradisjon.¹²

Indre Finnmark tingrett ble etablert i 2004. Argumentene for opprettelsen av domstolen var først og fremst:

- oppfølging av samelovens språkregler
- betydningen av å ha en domstol i samisk område
- hensynet til samiske sedvaner og rettsoppfatninger
- hensynet til en bred dommerrekruttering

2.3 Tilgang til domstolene

2.3.1 Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 6 (1) og FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 (1)

EMK artikkel 6 (1) og SP artikkel 14 (1) gir rett til en rettferdig rettergang. Dette innebærer blant annet rett til få saken innbrakt for, og avgjort ved, en domstol (“access to court”).

Begrensninger i så henseende kan bare skje så langt slike tjener et legitimt formål, og det er rimelig proporsjonalitet mellom mål og middel. Begrensningene kan dessuten ikke være så vidtrekkende at de rammer selve kjernen i retten til domstolsbehandling.

Domstolen og den enkelte dommer skal være uavhengig og upartisk. Rettergangen må – betraktet som en helhet – være rettferdig. Sentrale komponenter er kontradiksjon, partenes likestilling (“equality of arms”), adgang til å legge frem prosessmateriale på en måte som sikrer et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, at retten i tilstrekkelig grad vurderer prosessmaterialet som partene kommer med, og at avgjørelsen av tvisten er begrunnet.

¹¹ Øyvind Ravna, *Hensynet til samisk språk og kultur ved organiseringen av domstolene*, Kart og plan 4-2009, s. 205-215 på side 208

¹² NOU 1999:22 *Domstolene i første instans*, side 71

Det skal normalt avholdes muntlige og offentlige forhandlinger, og dommen skal være tilgjengelig for allmennheten. Endelig avgjørelse skal treffes innen rimelig tid.¹³

Både de alminnelige domstolene og jordskiftedomstolene går inn under konvensjonenes definisjon av domstoler i EMK artikkel 6 (1) og SP artikkel 14 (1). Retten til en rettferdig rettergang etter disse konvensjonsbestemmelsene forutsetter at det er en reell tvist om vedkommendes ”borgerlige rettigheter og plikter”, og at saken gjelder avgjørelse av nettopp denne tvisten. I jordskiftesaker ligger det til grunn for praksisen fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) at selve kravet om jordskifte, eller eventuelt at dette blir tatt under behandling, ikke utgjør noen tvist. Men der det er lagt fram en foreløpig plan om skifte som det blir uenighet om, er det en tvist.¹⁴

2.3.2 ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

ILO-konvensjon nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, ble ratifisert av Norge 20. juni 1990. ILO-konvensjon nr. 169 omfatter den samiske befolkning. Konvensjonen er en videreutvikling av ILOs urfolkskonvensjon av 26. juni 1957. En vesentlig forskjell er at mens 1957-konvensjonen søkte integrasjon, er 1989-konvensjonen basert på at urfolk skal kunne opprettholde sin kultur og egenart, og at offentlige myndigheter skal medvirke til dette, sml. bl.a. artikkel 2. Et tilsvarende prinsipp kommer til uttrykk i Grunnloven § 110 a, sml. også artikkel 5 i Europarådets rammekonvensjon for nasjonale minoriteter av 1. februar 1995.¹⁵ ILO-konvensjon nr. 169 er delvis inkorporert i Finnmarksloven.¹⁶

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 5 pålegger statene å sørge for at urfolks sosiale, kulturelle, religiøse og åndelige verdier blir anerkjent, vernet og respektert. Den alminnelige bestemmelse i artikkel 2 nr. 2 bokstav a om at medlemmer av urfolksgrupper skal ”nyte godt av de samme rettigheter og muligheter som nasjonale lover og forskrifter sikrer for andre medlemmer av befolkningen, på lik linje med disse”, gjelder også for rettspleien. Men selv om det ikke skulle gjelde for andre medlemmer av befolkningen, skal urfolk etter artikkel 12 ”sikres mot at deres rettigheter krenkes”, og de ”skal ha mulighet til å reise sak for domstolene, enten som enkeltpersoner eller gjennom sine representative organer, for å sikre effektivt vern av disse rettigheter”.¹⁷

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 12 lyder slik i norsk oversettelse:

”Vedkommende folk skal sikres mot at deres rettigheter krenkes, og skal ha mulighet til å reise sak for domstolene, enten som enkeltpersoner eller gjennom sine representative organer, for å sikre effektivt vern av disse rettigheter. Det skal treffes tiltak for å sikre at medlemmer av disse folk både

¹³ NOU 2001:32 *Rett på sak*, side 158

¹⁴ Se Karl Arne Utgård, *Jordskiftedomstolane og Den europeiske menneskerettskonvensjonen*, artikkel i *Perspektiver på jordskifte* (Ravna, red.) s. 163-183 på side 167

¹⁵ NOU 2001:32 *Rett på sak*, side 165

¹⁶ Lov 17. juni 2005 nr. 85. Finnmarksloven § 3 har slik ordlyd: ”Loven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter og bestemmelser i overenskomster med fremmede stater om fisket i grensevassdragene.”

¹⁷ Se også Jens Edvin Skoghøy, *Menneskerettigheter og urbefolkning*, Lov og Rett, 1992, s. 67-94

selv kan forstå og bli forstått ved rettsprosesser, om nødvendig ved hjelp av tolk eller på annen effektiv måte.”

I noen grad er dette en parallell til EMK artikkel 13 om rett til et effektivt rettsmiddel ved påstand om konvensjonskrenkelse. ILO-konvensjonen inneholder likevel enkelte strengere krav. Særlig viktig er det at ordlyden i artikkel 12 gir en ubetinget rett til rettsmidler ved domstolene. I relasjon til EMK artikkel 13 vil administrative rettsmidler kunne være nok.¹⁸

Bestemmelsen slår fast at det skal være søksmålsadgang enten individuelt eller gjennom representative organer. At også slike søksmål må oppfylle de alminnelige vilkår for å reise sak – herunder krav om rettslig interesse – er ikke i strid med artikkel 12. Ordlyden gir rom for å avskjære individuelle søksmål, under henvisning til at saken må reises av et representativt organ.

ILO-konvensjonen oppstiller i liten grad uttrykkelige regler om saksbehandlingen i saker med samiske parter. Artikkel 12 stiller visse krav med hensyn til språk: Det skal tas de nødvendige skritt for at samiske parter kan forstå og gjøre seg forstått ved bruk av tolk eller andre virkemidler, sml. også SP artikkel 27.

2.3.3 FNs erklæring om urfolksrettigheter (Urfolkserklæringen) av 13. september 2007

FNs erklæring om urfolksrettigheter (Urfolkserklæringen) ble vedtatt på FNs generalforsamling 13. september 2007. Alle fire stater med samisk bosetting - Norge, Finland, Sverige og Russland - stemte for erklæringen. I henhold til erklæringens artikkel 40 har urfolk rett til raske avgjørelser gjennom rettferdige prosedyrer for løsning av konflikter og tvister med stater eller andre parter samt effektive rettsmidler for alle brudd på deres individuelle og kollektive rettigheter.¹⁹ Erklæringens artikkel 40 har slik engelsk ordlyd:

“Indigenous peoples have the right to access to and prompt decision through just and fair procedures for the resolution of conflicts and disputes with States or other parties, as well as to effective remedies for all infringements of their individual and collective rights. Such a decision shall give due consideration to the customs, traditions, rules and legal systems of the indigenous peoples concerned and international human rights.”

2.3.4 Utkast til nordisk samekonvensjon

En nordisk ekspertgruppe ble oppnevnt 13. november 2002 for å utarbeide utkast til nordisk samekonvensjon.²⁰ Ekspertgruppen avga sin innstilling 26. oktober 2005. I utkastet artikkel 35 andre ledd er det foreslått en bestemmelse om at formålstjenlige ordninger skal være tilgjengelige i nasjonal rett til å prøve spørsmål om samenes rettigheter til land og vann. Det er videre foreslått at samer, i tvister for domstolene om slike rettigheter, skal kunne få den økonomiske støtten som er nødvendig for at de skal få sin sak prøvet.

¹⁸ NOU 2001:32 *Rett på sak*, side 165

¹⁹ Om Urfolkserklæringen, se *Gáldu Čáala*, Tidsskrift for urfolks rettigheter nr. 4/2007

²⁰ Det er ved avgivelsen av arbeidsgruppens rapport ikke framforhandlet noen samekonvensjon mellom de nordiske land.

Utkastet til nordisk samekonvensjon artikkel 47 andre ledd omhandler økonomisk hjelp for å få avgjort spørsmål om rettighetene i konvensjonen ved domstolene. Det er foreslått at det foruten i de tilfeller som er nevnt i artikkel 35 andre ledd, skal være muligheter for samene til å få slik økonomisk hjelp som er nødvendig for at de skal kunne få prinsipielt viktige spørsmål om rettighetene i konvensjonen prøvet av domstolene. Bestemmelsen gjelder generelt for spørsmål om konvensjonens rettigheter, og har et videre anvendelsesområde enn den foreslåtte bestemmelsen i artikkel 35 andre ledd om rettslig prøving av rettigheter til land og vann.²¹

2.3.5 Særskilt om tilgang til jordskiftevirkemidlene for reindriftssamer

Jordskiftedomstolen kan i de rettsendrende sakene i medhold av jordskifteloven § 2 tilrettelegge for og bidra til mer tjenlige forhold for eiere og rettighetshavere til eiendommer. Disse virkemidlene er ikke gjort gjeldende for reindriftsutøvere som ønsker bistand for å få løst interne problem i næringen.

Folkerettslig er dette problematisk, både i forhold til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 14 og Den europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 6 om rettferdig rettergang.

Problemstillingen er tatt opp av Jon Gauslaa i en artikkel om vernet av grunnlaget for samisk kultur etter SP artikkel 27 og dets betydning ved bruk av jordskiftevirkemidlene.²² Han viser til at reindriftssamer som ønsker å ordne interne beiteforhold er avskåret fra å benytte jordskiftevirkemidlene, og at det kan spørres om dette samsvarer med prinsippene i SP artikkel 14 om "access to court", sammenholdt med diskrimineringsforbudet i SP artikkel 26 i og med at det rettslige virkemiddelet er tilgjengelig for å løse beitekonflikter innen jordbruket:

"Et særegent forhold for jordskifte er at jordskiftevirkemidlene etter jordskifteloven § 2 første ledd bokstav c) nr. 3 annet punktum ikke kan benyttes for å "regulere tilhøva mellom dei som utøver reindrift". Reindriftssamer som ønsker å ordne interne beiteforhold er dermed avskåret fra å benytte jordskiftevirkemidlene. Dette er neppe problematisk i forhold til SP artikkel 27, men det kan spørres om unntaket samsvarer med prinsippene i SP artikkel 14 om "access to court", sammenholdt med diskrimineringsforbudet i artikkel 26. Dette fordi en gruppe samiske rettighetshavere er fratatt muligheten til å benytte et rettslig virkemiddel for å løse sine interne beitekonflikter, samtidig som dette er tilgjengelig for å løse beitekonflikter innen jordbruket."

Spørsmålet er kommentert av Arnulf Prestbakmo og Øyvind Ravna i en artikkel om utfordringer for jordskifterettene i de samiske områdene²³, hvor de mener at denne

²¹ Rapport fra arbeidsgruppe: *En gjennomgåelse av utkastet til nordisk samekonvensjon, vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett i Norge*, avlevert 3. oktober 2007, side 96.

²² Se Jon Gauslaa, *Vernet av grunnlaget for samisk kultur etter SP art. 27 og dets betydning ved bruk av jordskiftevirkemidlene*, artikkel i *Perspektiver på jordskifte* (Ravna, red.) s. 184-214, se side 213-214

²³ Se Arnulf Prestbakmo og Øyvind Ravna, *Utfordringer for jordskifterettene i de samiske områdene*, artikkel i *Perspektiver på jordskifte* (Ravna, red.) s. 215-231 på side 231

hindringen bør fjernes. ”Først da kan det sies at reindriftsutøvere har et noenlunde likeverdig tilgang til jordskiftevirkemidler sammenliknet med bufeholdere.”

2.4 Plikten til å ivareta hensynet til samiske rettslige tradisjoner og samiske sedvaner

Arbeidsgruppen legger til grunn at det også påhviler domstolene en plikt til å ivareta hensynet til samiske rettslige tradisjoner og samiske sedvaner. Det vises til det som tidligere er gjengitt av Domstolkommisjonens og Strukturutvalgets vurderinger.

Videre viser arbeidsgruppen til ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 (1) og (2):

1. Ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk, skal det tas tilbørlig hensyn til deres sedvaner eller sedvanerett.
2. Disse folk skal ha rett til å beholde sine egne sedvaner og institusjoner der disse ikke strider mot grunnleggende rettigheter fastlagt i nasjonal rettsorden eller mot internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Når det er nødvendig, skal det etableres framgangsmåter for å løse konflikter som kan oppstå ved gjennomføringen av dette prinsippet.

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 er behandlet av Høyesterett i Rt-2001-1116 (”Båndtvang-saken”) og Rt-2008-1789 (”Hjertestikk-saken”). Bestemmelsen er også omhandlet i lovforarbeider, bl.a. til tvisteloven, og i juridisk litteratur.²⁴

For arbeidsgruppen er det tilstrekkelig å peke på at konvensjonens artikkel 8 innebærer at domstolene og andre myndighetsutøvende organ plikter å ta tilbørlig hensyn til samiske sedvaner og sedvanerett. Regelen vil etter forholdene utgjøre en selvstendig skranke mot å avskjære bevisføring om samiske rettstradisjoner. Artikkel 8 (1) innebærer antakelig i noen grad også at retten har plikt til å søke klargjort innholdet i samisk sedvane, så langt dette kan få betydning for løsningen av tvisten.²⁵

Av FNs Urfolkserklæring artikkel 40 framgår det at urfolk har rett til raske avgjørelser gjennom rettferdige prosedyrer for løsning av konflikter og tvister med stater eller andre parter samt effektive rettsmidler for alle brudd på deres individuelle og kollektive rettigheter. Det framgår videre at: ”Such a decision shall give due consideration to the customs, traditions, rules and legal systems of the indigenous peoples concerned and international human rights.”

I utkastet til nordisk samekonvensjon, artikkel 9 første ledd, er det foreslått en bestemmelse om at statene skal vise tilbørlig respekt for det samiske folkets rettsoppfatninger, rettslige tradisjoner og sedvaner. I artikkel 9 andre ledd andre punktum er det foreslått tatt inn en bestemmelse om at det også i rettsanvendelsen skal

²⁴ Det vises bl.a. til NOU 2001:32 A, *Retten på sak*, s. 165-166, og til Susann Funderud Skogvang: *Samerett*, 2. utgave, Oslo 2009 med videre henvisninger til litteratur i note 263 på side 133. Se også Skogvang: *Hjertesukk om hjertestikk* i Tidsskrift for strafferett 2009, side 373-389.

²⁵ NOU 2001:32 A, *Retten på sak*, ss 165-166

tas tilbørlig hensyn til samiske sedvaner. I ekspertgruppens kommentarer til utkastet er det blant annet bemerket følgende:²⁶

”Bestemmelsen omhandler domstolenes og forvaltningens rettsanvendelse og foreskriver at man i den sammenheng må ta tilbørlig hensyn til samiske sedvaner. Dette innebærer at domstoler og forvaltning på en aktiv måte må klarlegge om det foreligger samiske sedvaner på området. Videre må man vurdere om samiske sedvaner har rettskvalitet, det vil si har dannet sedvanerett, eller om sedvanen eller rettsoppfatningen for øvrig vil komme inn ved lovtolkning og annen nyansering av de konkrete løsninger.”

En arbeidsgruppe med medlemmer fra Sametinget og departementene, avga 3. oktober 2007 en rapport om utkastet til nordisk samekonvensjon.²⁷ Av rapporten side 37 framgår følgende om anvendelsen av samiske sedvaner i rettsanvendelsen:

”Selv om ikke ILO-konvensjon artikkel 8 har en tilsvarende presisering om at sedvanene også skal ha betydning i rettsanvendelsen, er det lagt til grunn i høyesterettspraksis, jf. Rt. 2001 s. 1116.

I rettsanvendelsen vil en samisk sedvane, etter gjeldende juridiske metodelære, i likhet med enhver annen sedvane kunne være en relevant rettskilde ved løsningen av et juridisk spørsmål. Samisk sedvane vil kunne være en relevant rettskilde på de fleste rettsområder, både innenfor strafferetten, innenfor den øvrige offentlige rett, samt innenfor privatretten. Etter den gjeldende juridiske metodelære er den klare hovedregel at en lovregel vil gå foran en konkurrerende rettskilde, men det kan tenkes unntak. Hvorvidt en samisk sedvane kan få forrang fremfor en lovregel må avgjøres konkret. I avveiningsfasen må man vurdere det samiske behov for en avvikende regel mot storsamfunnets reguleringsbehov. Denne avgjørelsen vil være skjønnsmessig. Hvorvidt en samisk sedvane kan få gjennomslag overfor norsk lovgivning, vil derfor blant annet bero på den konkurrerende rettsregels karakter. Enkelte lovregler vil være særlig motstandsdyktige overfor motstridende sedvane, mens andre regler lettere vil måtte vike.

.....

For å oppsummere er det etter gjeldende juridiske metodelære, supplert med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8, allerede tilstrekkelig rom for samiske sedvaner i rettsanvendelsen. Utkastet går på dette punkt ikke utover hva som allerede følger av øvrige forpliktelser eller praksis.”

Retten skal av eget tiltak anvende gjeldende rettsregler, jf. tvisteloven § 11-3. Rett som har grunnlag i sedvane er omfattet av begrepet rettsregler. Regnes sedvanen som rettsregel, skal retten undersøke den og anvende den av eget tiltak.

²⁶ Nordisk samekonvensjon, Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe, oppnevnt 13. november 2002, avgitt 26. oktober 2005, side 208

²⁷ Rapport fra arbeidsgruppe: *En gjennomgåelse av utkastet til nordisk samekonvensjon, vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett i Norge*, avlevert 3. oktober 2007.

Dersom rettsanvendelsen ikke fullt forsvarlig kan belyses på annen måte, kan retten bestemme at det skal føres bevis om rettsspørsmål, eller tillate partene å føre slike bevis. Sedvane kan i enkelte saker også bli påberopt som bevismoment.

2.5 Retten til bruk av samisk i domstolene²⁸

2.5.1 Innledning

Sameloven ble vedtatt i 1987.²⁹ Lovens formål er å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe i Norge kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsnivå. Formålsbestemmelsen i § 1-1 er innholdsmessig identisk med Grunnloven § 110 a. I motsetning til grunnlovsbestemmelsen etablerer ikke formålsbestemmelsen i sameloven § 1-1 alene noen plikter for myndighetene. Lovens formål angir imidlertid et viktig tolkingsmoment for fastlegging og gjennomføring av de tiltak overfor samene som skal settes i verk i henhold til de andre bestemmelsene i loven.³⁰

Regler om samisk språk ble tilføyd sameloven i 1990.³¹ Som følge av lovendringen gjelder det særlige regler om bruk av samisk i de kommunene som utgjør et forvaltningsområde for samisk språk. Det ble også innført bestemmelser om bruk av samisk i rettsvesenet.

I utkastet til nordisk samekonvensjon artikkel 24 andre ledd, er det foreslått en bestemmelse om at det samiske språket skal kunne benyttes på en effektiv måte i domstoler og overfor myndigheter i de samiske områdene. Det samme gjelder også utenfor disse områdene i slike tvister og saker som først er behandlet i de samiske områdene, eller som på annet vis har en særlig tilknytning til disse områdene. Det antas at kravet i utkastets artikkel 24 annet ledd ikke går utover det som følger av samelovens regler.³²

Sameloven må leses i lys av det internasjonalrettslige regelverk om minoriteter og urfolk Norge er bundet av. Dette gjelder særlig FNs konvensjon 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter art. 27 og ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

2.5.2 Forvaltningsområdet for samisk språk

Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte språk etter bestemmelsene i sameloven kapittel 3.

²⁸ I det følgende vises det særlig til Ot.prp.nr.60 (1989-1990) *Samisk språk*. Lov om endringer i I) Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). II) Lov 13. juni 1969 nr. 24 om grunnskolen. III) Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.

²⁹ Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold

³⁰ Jf. Ot.prp. nr. 33 (1986-87) *Om lov om sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*, side 116

³¹ Lov 21. desember 1990 nr. 78

³² Se Rapport fra arbeidsgruppe: *En gjennomgåelse av utkastet til nordisk samekonvensjon, vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett i Norge*, avlevert 3. oktober 2007, side 65-66.

Sameloven § 3-1 nr. 1 definerer forvaltningsområdet for samisk språk hvor spesielle regler skal gjelde. Med forvaltningsområdet for samisk språk menes kommunene:³³

- Karasjok
- Kautokeino
- Nesseby
- Porsanger
- Tana
- Kåfjord
- Lavangen
- Tysfjord
- Snåsa

Ved innføringen av Snåsa kommune og Tysfjord kommune er forvaltningsområdet utvidet til også å omfatte sørsamisk og lulesamisk språk.

De *alminnelige domstolene* som berøres av forvaltningsområdet er:

- Sis-Finnmárkku diggegoddi/Indre Finnmark tingrett
- Nord-Troms tingrett
- Ofoten tingrett
- Inderøy tingrett
- Hålogaland lagmannsrett
- Frostating lagmannsrett

Følgende *jordskiftedomstoler* berøres av forvaltningsområdet:

- Finnmark jordskifterett
- Nord-Troms jordskifterett
- Ofoten og Sør-Troms jordskifterett
- Salten jordskifterett
- Nord-Trøndelag jordskifterett
- Hålogaland jordskifteoverrett
- Frostating jordskifteoverrett

Kommuner og regionale og statlige myndigheter innenfor den del av forvaltningsområdet som omfatter disse språkene, har ansvar for at lovens regler gjennomføres på de respektive språkene.

Sameloven § 3-1 nr. 3 og nr. 4 definerer hva som er henholdsvis *lokalt og regionalt offentlig organ* i forvaltningsområdet. Et lokalt offentlig organ vil enten være et organ for kommunen eller et statlig organ som har tjenestekretsen avgrenset til en eller deler av en kommune.³⁴ Et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet er ethvert fylkeskommunalt og statlig organ som har en tjenestekrets som helt eller delvis

³³ Jf. forskrift om område for samisk språk, FOR-2005-06-17-657.

³⁴ Ot.prp. nr. 60 (1989-90) side 16

omfatter flere av kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, men som likevel ikke er landsomfattende.

Domstolene og Domstoladministrasjonen omfattes av definisjonen av offentlig organ i sameloven § 3-1 nr. 2.

Alle domstolene som berøres av forvaltningsområdet er *regionale organ* i henhold til samelovens bestemmelser.³⁵

Betydningen av om det offentlige organ anses som lokalt eller regionalt, er først og fremst at bare de som henvender seg muntlig på samisk til et lokalt offentlig organ har rett til svar på samisk. Dette følger av sameloven § 3-3 første ledd sammenholdt med § 3-3 annet ledd. Den som henvender seg skriftlig på samisk til et regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til skriftlig svar på samisk.

Når det gjelder landsomfattende organ og eventuelt andre organ utenfor forvaltningsområdet, skal de viktigste språkreglene bare gjelde for de organene som Kongen særskilt har bestemt skal omfattes, jf. sameloven § 3-10. Domstoladministrasjonen omfattes ikke av bestemmelsene gitt i medhold av sameloven § 3-10.

2.5.3 Utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet

De generelle reglene i sameloven om rett til bruk av samisk, gjelder også for domstolene. Det er imidlertid gitt bestemmelser i sameloven om utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet.

Ved domstolene er det et større innslag av muntlig saksbehandling enn ved de fleste andre offentlige organer. For domstolene er det derfor gitt bestemmelser om mer omfattende rett og plikt til muntlig bruk av samisk enn det som ellers ville fulgt av samelovens hovedregler.

Også andre grunner taler for en utvidet rett til bruk av samisk ved domstolene. Folks kontakt med rettsvesenet er i mange sammenhenger av en mer unntaksvis og ekstraordinær karakter enn kontakten med de fleste andre offentlige myndigheter. De avgjørelsene som treffes innen rettsvesenet har ofte et mer høytidelig preg og er ikke sjelden av mer vidtrekkende betydning for de berørte enn andre myndighetsvedtak. Økte rettigheter til bruk av samisk i rettsvesenet kan ha en særlig positiv virkning på språkets anseelse. At det innen rettsvesenet tas hensyn til og vises respekt for samisk egenart gjennom regler om utvidede språkrettigheter, kan bidra til å styrke den enkelte sames etniske identitet og dermed den samiske kultur samlet sett.

Sameloven § 3–4, jf. domstolloven § 136 a, har detaljerte regler om rett til bruk av samisk i domstolene. Språkreglene gjelder for domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet. Dette må forstås å omfatte alle domstolene som berøres av forvaltningsområdet. Med domstoler menes både alminnelige domstoler og jordskifteretter.

³⁵ Ot.prp. nr. 60 (1989-90) side 46: ”Et sorenskriverkontor er et regionalt organ, det samme er en lagmannsrett.” Jf. også Ot.prp. nr. 60 (1989-90) side 22 og 23.

Særbestemmelsene om bruk av samisk språk i rettsvesenet skal oppfylle målet om at ulike språkgrupper i Norge skal ha like rettigheter. Særbestemmelsene skal videre fremme rettssikkerheten, ved at misforståelser grunnet språkforskjeller søkes unngått.

2.5.4 Oversettelse av lover og forskrifter

Sameloven § 3-2 første ledd bestemmer at lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

Hovedregelen er at oversettelse skal skje til nordsamisk. Bare der regelverket spesielt retter seg mot den samiske befolkning i områder med lule- eller sørsamisk språk, skal det oversettes til det respektive språk, jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90) s. 46.

Bestemmelsen vil i liten grad være aktuell for domstolene. Det er det organet som utarbeider reglene, som er ansvarlig for at nødvendig oversettelse foretas. For rettsvesenet vil det så å si alltid være tale om departementet. Det kan imidlertid tenkes at bestemmelsen kan være aktuell for Domstoladministrasjonen.

2.5.5 Kunngjøringer

Sameloven § 3-2 andre ledd bestemmer at kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk.

Ifølge lovforarbeidene menes med samisk i denne sammenheng nordsamisk.³⁶ Begrunnelsen for det var at forvaltningsområdet lå i området for nordsamisk. Arbeidsgruppen antar at utvidelsen av forvaltningsområdet til også å omfatte sørsamisk og lulesamisk innebærer at der kunngjøringen spesielt retter seg mot den samiske befolkning i områder med lule- eller sørsamisk språk, skal det oversettes til det respektive språk, jf. overfor under 2.5.4.

Kunngjøringer omfatter oppslag, plakater, avisannonser m.v. Regelen vil i praksis omfatte alle kunngjøringer fra lokale offentlige organ. Regionale og landsomfattende offentlige organ vil omfattes når det gjelder kunngjøringer med særlig tilknytning til forvaltningsområdet.

Regelen gjelder i prinsippet for alle offentlige organer, også for Domstoladministrasjonen. Det er imidlertid et vilkår at kunngjøringen særlig skal rette seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet. Bestemmelsen vil derfor først og fremst være aktuell for domstolene i forvaltningsområdet.

Arbeidsgruppen antar at Indre Finnmark tingrett i denne sammenheng bør forholde seg til bestemmelsen som om tingretten er å anse som et lokalt offentlig organ, det vil si at alle kunngjøringer fra tingretten som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk.

³⁶ Jf. Ot.prp. nr. 60 (1989-90) side 47

2.5.6 Skjema

Sameloven § 3-2 tredje ledd slår fast at skjema som publikum bruker overfor lokale eller regionale offentlige organ i forvaltningsområdet, skal foreligge både på samisk og norsk. Bestemmelsen omfatter også skjema utarbeidet av landsomfattende organ til bruk overfor offentlige organ i forvaltningsområdet. Bestemmelsen omfatter følgelig så vel de nevnte domstolene som berøres av forvaltningsområdet, som Domstoladministrasjonen.

Eksempelvis gjelder dette vigselskjema og jordskiftedomstolens kravskjemaer. Rettleiinger til skjema omfattes av regelen. Bestemmelsen innebærer ikke at det nødvendigvis må lages parallellutgaver av samme skjema. Dersom skjemaets art tillater det, må det kunne brukes både norsk og samisk tekst i samme skjema.

§ 3-2 tredje ledd omfatter ikke skjema bare til intern bruk i organene, for eksempel til utarbeiding av statistikk. Bestemmelsen omfatter heller ikke skjema for standardsvar og meddelelser fra offentlige organer. På rettsvesenets område kan det for eksempel være tale om skjema for forelegg, varsel om henleggelse av en straffesak eller vitnestevning. For slike skjema gjelder regelen om skriftlig svar på samisk i sameloven § 3-3.

2.5.7 Rett til svar på samisk

Betydningen av om det offentlige organ anses som lokalt eller regionalt, er som nevnt at de som henvender seg muntlig på samisk til et lokalt offentlig organ har rett til svar på samisk, jf. sameloven § 3-3 første ledd sammenholdt med § 3-3 annet ledd. For domstolene som berøres av forvaltningsområdet innebærer det at den som henvender seg muntlig på samisk til domstolen ikke har rett til svar på samisk. Den som henvender seg skriftlig på samisk til domstolen har rett til skriftlig svar på samisk.

Indre Finnmark tingrett ble opprettet blant annet med formålet å ivareta hensynet til samisk språk. Selv om det ikke synes omtalt i sameloven eller andre steder, legger arbeidsgruppen til grunn at de språkbestemmelser som gjelder for lokale offentlige organ, også bør gjelde for Indre Finnmark tingrett.

2.5.8 Utvidet rett til muntlig henvendelse på samisk til domstolene

Sameloven § 3-4 første ledd nr. 2 utvider retten til muntlig henvendelse til domstolene ved at det der er fastslått en rett for enhver til å henvende seg muntlig på samisk til domstolene i forvaltningsområdet dersom rettergangslovgivningen gir adgang til muntlig i stedet for skriftlig henvendelse.

Det vises her for sivile saker blant annet til tvisteloven § 12-1 (2), hvoretter parter uten prosessfullmektig muntlig kan inngi stevning, tilsvær, anke, begjæring om oppfriskning og begjæring om gjenåpning ved personlig oppmøte i retten.

For straffesaker vises det blant annet til straffeprosessloven § 312 om at siktedes anke kan fremsettes muntlig for den rett som har avsagt dommen. Det vises også til straffeprosessloven § 380 hvoretter anke over kjennelse eller beslutning kan erklæres muntlig for den rett hvis avgjørelse angripes.

Har domstolen plikt til å nedtegne henvendelsen, kan den som har fremmet henvendelsen kreve at nedtegnelsen skjer på samisk, jf. § 3-4 første ledd nr. 2 andre punktum. Om nødvendig må domstolen selv skaffe og betale tolk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, må den også her sørge for en norsk oversettelse, med mindre motparten samtykker eller dette er nødvendig av hensyn til domstolen selv.

2.5.9 Rett til å inngi prosesskrifter, skriftlige bevis og andre skriftlige henvendelser på samisk

For domstolene i forvaltningsområdet gjelder at enhver har rett til å inngi prosesskrifter med bilag, skriftlige bevis og andre skriftlige henvendelser på samisk, jf. sameloven § 3-4 første ledd nr. 1 første punktum.

Uttrykket ”andre skriftlige henvendelser” tar blant annet sikte på ulike former for begjæringer og annet i straffesaker, hvor det ikke er vanlig å tale om ”prosesskrifter”. Det kan for eksempel være tale om begjæring om bevisopptak, gransking, oppnevning av sakkyndige m.v. eller om rettsmiddelklæringer.

Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, slik som i sivile saker, skal den etter § 3-4 første ledd nr. 1 andre punktum sørge for oversettelse til norsk.

At domstolen skal ”sørge for” dette, betyr at det er domstolen som skal betale for oversettelsen.

Etter tredje punktum kan imidlertid oversettelse unnlates dersom motparten samtykker. Slikt samtykke kan være aktuelt der motparten selv behersker samisk og det heller ikke er aktuelt med oversettelse av hensyn til en eventuell advokat.

Dersom dommeren ikke forstår samisk, vil oversettelse være nødvendig av hensyn til ham eller henne. Men dette er det ikke ansett nødvendig å ha noen egen regel om i loven.

2.5.10 Rett til å tale samisk i rettsmøte

I sameloven § 3-4 første ledd nr. 3 første punktum fastslås at enhver skal ha rett til å tale samisk i rettsmøte for domstoler med embetskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet. Bestemmelsen innebærer at spørsmål og henvendelser direkte til den samisktalende også skal skje på samisk.

Retten til å tale samisk er etter § 3-4 første ledd nr. 3 knyttet til rettsmøter. Hva som menes med rettsmøter, framgår av domstolloven § 122. Foruten hovedforhandling omfatter begrepet blant annet møter som holdes for muntlig saksforberedelse, bevisopptak, gransking, avsigelse av dommer og kjennelser, skiftesamlinger og rettslig skjønn.

For rett til å tale samisk i rettsmøte er det tilstrekkelig at det dreier seg om en domstol med rettskrets som helt eller delvis omfatter forvaltningsområdet. Det er ikke nødvendig at selve rettsmøtet finner sted i forvaltningsområdet. Også en lagmannsrettssak som holdes for eksempel i Tromsø, vil være omfattet.

Skal noen som ikke kan samisk ta del i forhandlingene, må det brukes tolk. Utover selv å tale samisk kan en samisktalende (som forstår norsk) bare kreve at spørsmål og henvendelser til ham eller henne skjer på samisk. Dette er først og fremst aktuelt i forbindelse med forklaringer fra samisktalende parter, siktede, vitner og sakkyndige.

Bestemmelsens formål er å ivareta den enkeltes behov for å meddele seg på samisk. Man kan derimot ikke kreve at andre tilstedeværende taler eller blir tolket til samisk helt generelt eller at forhandlingene i sin helhet finner sted på samisk. Men dreier det seg om en same som ikke forstår norsk, kan det bli nødvendig med mer omfattende bruk av tolk etter domstoloven § 135. Det er i forarbeidene forutsatt at denne regelen om tolking blir praktisert liberalt overfor samisktalende.

Retten til å tale samisk tilkommer enhver som deltar i et rettsmøte som nevnt. Dette omfatter blant annet parter, siktede, vitner, sakkyndige, prosessfullmektiger, forsvarere og aktorer. Rettens egne medlemmer faller utenom regelen. Men det burde ikke være noe i veien for at en eller flere dommere taler samisk dersom alle de tilstedeværende forstår dette eller det er tolk til stede.

For å gi adgang til å holde rettsmøter hvor hovedspråket er samisk, er det gitt en bestemmelse om at rettens formann kan bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk, jf. § 3-4 første ledd nr. 4. Det er en forutsetning at en av partene har begjært det. Avgjørelsen beror på dommerens skjønn. Også i dette tilfelle kan det bli behov for tolk av hensyn til den som ikke kan samisk.

2.5.11 Om rettsboken

Dersom forhandlingsspråket er samisk, kan rettens formann bestemme at også rettsboken skal føres på samisk, jf. sameloven § 3-4 første ledd nr. 5. Dersom dette gjøres, skal domstolen sørge for oversettelse til norsk.

Av hensyn til reglene om innsyn i rettsbøkene og til eventuell senere behandling av saken i en høyere instans er det hensiktsmessig at det alltid foreligger en norsk utgave av rettsboken sammen med den samiske.

Selv om rettsboken i utgangspunktet er ført på norsk, kan en part kreve den oversatt til samisk, jf. sameloven § 3-4 første ledd nr. 6 første punktum. I medhold av denne bestemmelsen kan for eksempel den som er domfelt i en straffesak, kreve å få dommen oversatt til samisk. Dersom kravet er framsatt under saken, er det naturlig at retten venter med domsavsigelsen til den samiske versjonen av dommen foreligger, med mindre dette vil ta uforholdsmessig lang tid. Dersom retten finner det nødvendig å avsi dommen uten å vente på oversettelsen, begynner ankefrist og liknende å løpe på vanlig måte, jf. nr. 6 andre punktum om at "et slikt krav bryter ingen frist".

2.5.12 Rett til permisjon

Det følger av de generelle bestemmelsene i sameloven at tilsatte i lokale og regionale organer i forvaltningsområdet innen rettsvesenet vil ha rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap, jf. § 3-7.

Hvert organ har ansvaret for at det har kompetent samiskspråklig personell, jf. § 1 i forskrift til samelovens språkregler (FOR-2003-01-07-13). Tilsatte i organ som gis

permisjon for å lære samisk ved en utdanningsinstitusjon, har rett til lønn under opplæringen. Utbetaling av delvis lønn kan gis når utdanningen er mer omfattende enn det organet har behov for og når utdanningen ikke er direkte nødvendig for tjenesten, jf. forskriften § 2, første ledd. Permisjon med lønn er betinget av at den tilsatte etter endt permisjon forplikter seg til å arbeide for organet en bestemt tid etter avsluttet opplæring. Plikttjenesten skal som hovedregel være det dobbelte av permisjonstiden og skal normalt påbegynnes straks utdanningen er avsluttet, jf. forskriften § 2 andre ledd.

2.6 Oppsummering

Ut fra gjennomgangen foran legger arbeidsgruppen til grunn at det påhviler en plikt for domstolene og domstolenes organisasjon til å ivareta samisk språk og kultur, herunder også rettstradisjoner og sedvaner.

Denne plikten påhviler så vel de alminnelige domstolene som jordskiftedomstolene.

Arbeidsgruppen antar at denne plikten er generell i den forstand at den gjelder for alle domstolene i Norge.

Plikten må videre antas å ha særlig relevans for alle domstoler som har et embetsområdet med en viss samisk befolkning, og i alle fall domstolene med virkeområde innenfor det samiske språkforvaltningsområdet.³⁷

I så måte viser arbeidsgruppen til at Nord-Norge, Trøndelagsfylkene og deler av Hedmark utgjør områdene som tradisjonelt har hatt en samisk befolkning i Norge. Andre deler av Norge har varierende innslag av samisk befolkning.

Plikten må også iakttas av Domstoladministrasjonen, som har ansvaret for organiseringen av domstolene.

Etter arbeidsgruppens vurdering, vil de plikter som påhviler domstolene ha særlige konsekvenser for kompetansetiltak innen domstolene om samisk språk og kultur, og for rekruttering av ansatte med kunnskap om samisk språk og kultur.

Diskrimineringsforbudet i SP artikkel 26 reiser særlige spørsmål knyttet til reindriftssamenes manglende adgang til å ordne interne beiteforhold gjennom jordskiftevirkemidlene.

Det påhviler staten plikt til å organisere domstolene slik at samene sikres at de både selv kan forstå og bli forstått ved rettsprosesser, om nødvendig ved hjelp av tolk eller på annen effektiv måte. Samelovens språkregler skal ivareta disse hensyn.

Arbeidsgruppen legger videre til grunn at det påhviler domstolene plikt til å ivareta hensynet til samisk rettstradisjon og samiske sedvaner. Ved anvendelse av nasjonal lovgivning plikter domstolene å ta tilbørlig hensyn til samiske sedvaner og

³⁷ Se Øyvind Ravn, *Hensynet til samisk språk og kultur ved organiseringen av domstolene*, Kart og plan 4-2009, side 211, som mener denne plikten ikke bare gjelder for Indre Finnmark tingrett, ”men også andre domstoler som har embetsområder med en viss samisk befolkning, og i alle fall domstolene med virkeområde innenfor det samiske språkforvaltningsområdet”.

sedvanerett. Domstolene plikter videre av eget tiltak å søke klargjort innholdet i samisk sedvane, så langt dette kan få betydning for løsning av en tvist. Domstolene plikter videre av eget tiltak å anvende en samisk sedvane dersom denne regnes som en rettsregel.

3. Statusbeskrivelse

3.1 Generelt om det samiske samfunn

Det foretas ingen offisiell registrering av den samiske befolkningen i Norge. Det foreligger derfor ingen sikker kunnskap om samebefolkningens størrelse og geografiske utbredelse. På nettsidene www.sami-statistics.info gis det en oversikt over ulike anslag over den samiske befolkningen i Norden. Det totale anslaget er på omkring 50-80 000 personer og det er enighet om at det bor flest samer i Norge. I innstilling med utkast til Nordisk samekonvensjon, avgitt av en nordisk ekspertgruppe den 26. oktober 2005, er det på s. 137 anslått at det er mellom 50 000 og 65 000 samer i Norge.

I Sametingets valgmannstall var det ved sametingsvalget i 2009 registrert 13 890 personer. Dette er en økning på 1352 personer siden valget i 2005. Valgmanntallet gir ingen informasjon om samebefolkningens størrelse.

Samer er bosatt over hele landet. De mest konsentrerte samiske bosettingsområdene finnes nord for Saltfjellet. Det *tradisjonelle samiske bosettingsområdet* strekker seg fra Sør-Varanger i Finmark fylke i nord, til Engerdal i Hedmark fylke i sør. Med unntak av noen få kommuner utgjør samene et klart mindretall i områdene der de bor. Urbanisering og fraflytting har medført at samene også bor utenfor det tradisjonelle samiske området, særlig i de større byene, og i regionale sentra i nord.

Samisk språk hører til den finsk-ugriske språkgruppen. Det samiske språkområdet strekker seg i Norge fra nordlige deler av Hedmark fylke t.o.m. Finnmark fylke. Språkområdet er ikke enhetlig, men kan deles i ulike språkgrupper. I Norge brukes i dag hovedsakelig språkene nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk.

Det finnes ingen nøyaktig registrering av antall samisktalende i Norge. På grunnlag av rapporten Undersøkelse om bruken av samisk fra 1999 antas det at det da var 23 000 samisktalende i Norge.

For en nærmere beskrivelse av det samiske samfunn viser arbeidsgruppen til Sametingets hjemmesider www.samediggi.no.

3.2 Samisk dimensjon i domstolene

3.2.1 Innledning

Selv om samenes forhold til rettsvesenet fra tid til annen var blitt omtalt i offentlige utredninger, for eksempel "Samekomitèens" innstilling fra 1959³⁸, var det først ved Domstolkommisjonens utredning³⁹ at spørsmålet ble gjenstand for en mer helhetlig

³⁸ Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål, 1959

³⁹ NOU:1999:19 *Domstolene i samfunnet*

vurdering. Domstolkommisjonen vurderte en rekke forhold av betydning for det kommisjonen benevnte som ”Den samiske dimensjon”, herunder kompetanse, språkbruk, samiske sedvaner og rettsoppfatninger, samt rekruttering av dommere. Disse forhold blir nærmere kommentert nedenfor.

Ett av de berørte spørsmål var opprettelsen av et eget sorenskriverembete i indre Finnmark. Dette forslaget ble som kjent fulgt opp av Strukturutvalget⁴⁰ med det resultat at Indre Finnmark tingrett ble etablert med kontorsted i Tana fra 2004.

3.2.2 Bruk av samisk språk i domstolene

Den følgende vurdering av samisk språkbruk i domstolene bygger i hovedsak på situasjonen i det nordsamiske området. Situasjonen i det lule- og sørsamiske språkområdet er i liten grad undersøkt, men det antas at disse språk i den senere tid har blitt lite brukt under rettssaker.

I det nordsamiske området har det imidlertid vært en lang og vedvarende tradisjon⁴¹ for at parter og vitner kan bruke samisk i rettssaker med tolking til og fra norsk. Det har over tid skjedd en utvikling ved at flertallet av de samisktalende i dag forstår norsk så godt at de ikke har behov for tolking fra norsk til samisk. Mesteparten av dagens tolking av rettsmøter skjer derfor fra samisk til norsk, og da av hensyn til sakens ikke-samisktalende aktører.

Indre Finnmark tingrett gir aktiv informasjon til aktørene i de enkelte rettssaker om mulighetene for bruk av samisk. Dette gis ved at det under saksforberedelsen sendes ut et skjema der aktørene bes om å melde hvilket språk de vil bruke. Denne tilbakemelding gir tingretten mulighet til å planlegge gjennomføringen av rettsmøte, herunder tidsplan og eventuell bruk av tolk.

For parter og vitner som kan kommunisere på både norsk og samisk, vil valg av rettspråk særlig avhenge av de øvrige aktørers språkbruk og språkkunnskaper, tolkekvalitet, samt språkenes respektive anvendelighet (termer). Partene og de profesjonelle aktører vil sannsynligvis foreta en samlet vurdering⁴², der egen språkpreferanse vurderes opp mot hva som i den konkrete sak oppfattes som hensiktsmessig. Også vitner i saken må antas å gjøre slike vurderinger, men slik at nøytrale vitner i større grad vil ta hensyn til egen språkpreferanse foran det som samlet sett skaper den beste kommunikasjon.

Bruk av samisk språk vil således være påvirket av de øvrige aktørers kunnskaper i språket. Dess flere med gode kunnskaper i samisk, dess oftere vil den enkelte samiskspråklige aktør velge å tale samisk. Som de primære informasjonsmottakere i rettsmøter, vil dommernes (både fagdommere og lekdommere) språkkunnskaper naturlig nok ha stor betydning for alle aktørers språkvalg. Samisktalende advokater (prosessfullmektiger, aktører, forsvarere og bistandsadvokater) vil imidlertid til en viss grad ta hensyn til behovet for god kontradiksjon, og derfor velge norsk dersom de

⁴⁰ NOU 1999:22 *Domstolene i første instans*

⁴¹ Wenke Brenna: *Samene i rettssystemet* (ČálliidLágádus 2005), side 103-106

⁴² Brenna, side 146 ff.

andre advokatene ikke forstår samisk.⁴³ For den enkelte part vil det sannsynligvis være av stor betydning hvilket språk egen advokat behersker.

Arbeidsgruppen erfarer at det i dag er 1 dommer, 1 aktor og 3 advokater som praktiserer bruk av samisk under rettsmøter. Alle disse er aktører ved Indre Finnmark tingrett. I praksis er det imidlertid, også for saker i Indre Finnmark tingrett, sjelden slik at alle aktører er samisktalende. Tingrettens oppnevning av forsvarer og bistandsadvokat praktiseres slik at det tas hensyn til partenes språkvalg, men oftest vil partene benytte seg av sin rett til fritt valg av forsvarer/bistandsadvokat. Det er også praktiske begrensninger knyttet til påtalemyndighetenes muligheter for å stille med samisktalende aktor i saker der samisk vil bli brukt.

Sameloven § 3-4 gir ”enhver rett til å inngi prosesskriv med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk”. Denne retten blir til en viss grad brukt av enkelte selvsproderende parter. Bestemmelsen gir også de profesjonelle aktører rett til å skrive på samisk, men denne mulighet blir så å si aldri brukt. Dette kan skyldes at mangelfull innarbeidelse av juridiske termer gjør bruk av samisk mer tidkrevende, samt at en etterfølgende oversettelse til norsk vil bli mindre presis med fare for at norskspråklige dommere, motparter og andre aktører misforstår innholdet. Det er heller ikke egne regler om offentlig dekning av økt tidsbruk/merutgifter for bruk av samisk språk.

Tilfeldighetsprinsippet vil kunne begrense muligheten av at en sak kan behandles av en samisktalende dommer. Ved enedommerembeter, som Indre Finnmark tingrett, praktiseres det normalt sett et mer fleksibelt tilfeldighetsprinsipp, der det tas hensyn til sakens språkbruk. For meddommerne gjelder domstolslovens trekkeregler, der det ikke gis muligheter for trekking blant et samisktalende trekkeutvalg.⁴⁴

De ovennevnte faktorer innebærer at man fortsatt i stor grad vil ha behov for en tolketjeneste med høy kvalitet, både for å skape trygghet for å kunne velge bruk av samisk og for å gi god rettssikkerhet for den enkelte samisktalende. For rettssaker utenom Indre Finnmark tingrett, der det ikke er samisktalende fagdommere, vil tolkingen være en kritisk faktor for bruken av samisk. Usikkerhet om riktig tolking medfører dessuten at tolkingen oftest skjer konsekutivt uten bruk av tolkeanlegg, men konsekvensen vil da være at rettsmøtet vil ta lengre tid, noe som kan være en begrensende faktor for et reelt, fritt språkvalg.

Manglende bevilgninger medførte at den påbegynte offentlig autorisasjonsordning for samiske tolker ikke har fungert⁴⁵, noe som skaper usikkerhet om tolkingens kvalitet.⁴⁶ I praksis er derfor domstolene i stor grad henvist til egne erfaringer når man skal oppnevne tolk. Til tross for de her påviste mangler, har man etter hvert fått en gruppe tolker med god erfaring fra møtetolking, idet mange rettstolker også benyttes til annen møtetolking, for eksempel ved Sametingets møter.

⁴³ *Rett til tolk*, rapport av 14.3.2005 fra arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet, note 289 på side 135, der det refereres til uttalelse fra politiinspektør Ellen Katrine Hætta.

⁴⁴ Spørsmålet ble vurdert, men ikke fulgt opp under revisjon av domstoloven i 2007, se Ot.prp. nr. 22 (2006-2007) *Om lov om endringer i domstoloven mv. (valg og uttaking av lekdommere)*

⁴⁵ *Rett til tolk*, side 136-137.

⁴⁶ *Rett til tolk*, side 135 og Brenna, side 154 ff.

Mangelfull utvikling av juridiske termer på samisk har vært et gjennomgående problem for tolking samisk-norsk. Dette skaper en særlig utfordring for tolking av innlegg med innslag av juridisk fagspråk, for eksempel prosedyre og innledende innlegg. Parts- og vitneforklaringer vil være lettere kunne tolkes mer presist, særlig innenfor livs- og fagområder der samisk er vanlig å bruke. Et særskilt problem knytter seg til tolking av forklaringer om tema der samisk har en særlig rik terminologi, for eksempel reindrift og utmarksbruk. Tolking vil her kreve særlig fagkunnskap.

Det har de senere år pågått et eget prosjekt for utvikling av juridiske termer på samisk.⁴⁷ Noen av disse termene er publisert⁴⁸ og delvis tatt i bruk, blant annet av Indre Finnmark tingrett og av enkelte tolker. Tingretten har blant annet arbeidet med produksjon av samiskspråklige maler. Ca. 20 maler er lagt inn til bruk i saksbehandlingsprogrammet LOVISA. Samisk termarbeid er utfordrende, blant annet fordi det er en målsetting å oppnå felles termer på tvers av landegrensene og for de forskjellige samiske språk. Det er oppnevnt en felles samisk språknemnd, og det er opplyst at det i 2009 ble godkjent enkelte juridiske termer.⁴⁹ Termutviklingen har skjedd med utgangspunkt i nordsamisk språk. Enkelte termer kan ha overføringsverdi til sør- og lulesamisk, men for disse språk vil det likevel måtte gjennomføres særskilt termutviklingsarbeid.

Domstolenes saksbehandlingssystem gir ikke mulighet til registrering av språkbruk i den enkelte sak. Man har derfor ikke statistikk for hvor mange saker som gjennomføres med bruk av samisk og hvordan dette har utviklet seg over tid. Ut fra en manuell telling ved Indre Finnmark tingrett anslås det i ca. hvert fjerde rettsmøte brukes samisk språk delvis eller fullt ut.

Så vidt arbeidsgruppen kjenner til har vi ikke hatt samisktalende dommere eller advokater i jordskiftesaker. De siste 10 årene har jordskiftedomstolen ikke mottatt brev eller prosesskriv på samisk, heller ikke fra selvprosederende parter.

3.2.3 Bruk av samiske sedvaner, rettsoppfatninger og andre samiske rettskilder i saker for domstolene.

For urfolk, som i begrenset grad vil ha sin rettskultur nedfelt i lovgivningen, vil muligheter for å ta hensyn til sine sedvaner være av stor betydning. Det vises til ILO-konvensjon nr. 169, artikkel 8 nr. 1 der det heter at: ”Ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk, skal det tas tilbørlig hensyn til deres sedvaner eller sedvanerett.”

Kartlegging av samiske sedvaner og rettsoppfatninger var en hovedoppgave for det første samerettsutvalget.⁵⁰ Arbeidet ble vurdert som svært omfattende⁵¹, og medførte at det ble satt i verk et eget forskningsprosjekt. Denne forskningen ble fremlagt som en egen offentlig utredning i 2001.⁵² Utredningen tar i det vesentlige for seg sedvaner

⁴⁷ St.meld. nr. 28 (2007-2008), *Samepolitikken*, kapittel 19.6.1.

⁴⁸ På nettstedet risten.no, men ifølge Sametingets (på norsk side) årsmelding 2009, side 18, er det tekniske problemer som hindrer publiseringen.

⁴⁹ Sametingets (på norsk side) årsmelding 2009, side 18.

⁵⁰ Oppnevnt ved Kronprinsregentens resolusjon av 10. oktober 1980.

⁵¹ NOU 1997:4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*, side 43-44

⁵² NOU 2001:34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget*

og rettsoppfatninger om naturbruk, men den inneholder også en gjennomgang av sedvaner og rettsoppfatninger på en del andre rettsområder.⁵³

Det er etter hvert publisert en del faglitteratur der samiske sedvaner og rettsoppfatninger beskrives, særlig nevnes Susann Funderud Skogvangs bok om *Sameretten*.⁵⁴ Det generelle inntrykk er likevel at man har en mangelfull beskrivelse og/eller systematisering, noe som skaper særskilte utfordringer for rettsanvendelsen.⁵⁵

Ut fra en stikkordsøkning i Lovdata finner man at samisk sedvane er omtalt i 9 avgjørelser i Høyesterett og 21 avgjørelser i lagmannsrettene. Sett i forhold til en hypotese om at samisk sedvane er svært viktig for samisk rettskultur, må dette anses som et lavt antall. For avgjørelser i tingrettene har man ikke muligheter for registrering av om samisk sedvane omtales, men arbeidsgruppen erfarer at i Indre Finnmark tingrett er det flere saker der samisk sedvane er omtalt og vurdert.

I forhold til jordskifte gir et slikt stikkordsøk et dårligere resultat. Lovdata viser at samisk sedvane er omtalt i kun 1 avgjørelse fra førsteinstans (jordskifterett) og i ingen saker fra ankeinstansen (jordskifteoverrett). Det er imidlertid et fåtall av jordskiftesakene som er publisert på Lovdata.

3.2.4 Reindriftsnæringens tilgang til bruk av jordskifte

Reindriftsutøvere har ikke samme tilgang til jordskiftevirkemidlene som eiere av og rettighetshavere på jordbrukseiendommer. Dette er problematisk både ut fra næringsmessige og folkerettslige betraktninger, jf. kapittel 2.3.5

Det næringsmessige kan illustreres med tre eksempler. Dersom minnelige ordninger ikke fører fram er reindriftsutøvere, som ønsker å ordne interne beiteforhold, avskåret fra å kreve bruksordningssak, jf. jordskifteloven § 2 bokstav c punkt 3 og § 5 tiende ledd. I slike saker kunne jordskifteretten for eksempel ha etablert et samarbeidsorgan eller styre som koordinerte beitebruken, fastsatt hvilke siida som skal beite i ulike områder og til hvilken tid, regulert bruken av trekkleier med mer. Reindriftsutøverne er også avskåret fra å kreve sak i medhold av jordskifteloven § 2 bokstav e. Aktuelle tiltak etter denne bestemmelsen kunne vært å fastsette regler og fordele kostnader for oppsetting og framtidig vedlikehold av sperregjerder mellom reinbeitedistrikt. Et tredje eksempel er bruk av bestemmelsen i jordskifteloven § 2 bokstav b. Det kunne vært aktuelt å avholde tradisjonelt jordskifte og bytte beiteområder slik at arronderingen av disse ble mer tjenlig og tilpasset reinens beitevaner.

Ole Henrik Magga skriver i sin hilsning i boka ”Perspektiver på jordskifte” utgitt i forbindelse med jordskiftedomstolens 150-års jubileum følgende:

⁵³ NOU 2001:34, *Del 3 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – en gjennomgang av arkivmaterialet til Rettshjelpskontoret Indre Finnmark for tidsrommet 1987–1997*.

⁵⁴ Susann Funderud Skogvang: *Samerett* (Universitetsforlaget, 2. utgave) 2009. Boka er kjøpt inn til domstolens bibliotek, og gir henvisning til annen relevant faglitteratur.

⁵⁵ Samisk sedvanerett og rettsoppfatninger er etter norsk rett et rettslig spørsmål, slik som påpekt av Carsten Smith: *Hvilken plass har samiske sedvaner og rettsoppfatninger i norsk rett?* (Jussens Venner 2004, side 137 ff.). Dette forutsettes i tvisteloven § 11-3.

”Norge er som kjent grunnlagt på territoriet til to folk, nordmenn og samer. Samfunnsinstitusjonenes funksjon må utvikles i tråd med dette. Jeg er enig med Landbruks- og matdepartementets vurdering i Ot.prp. 25 (2006-2007), nemlig at det ikke foreligger tungtveiende innvendinger mot at jordskifteretten også får oppgaver knyttet til interne forhold i reindriften.”

Arbeidsgruppen vil påpeke at det er beklagelig at denne begrensingen ikke er foreslått fjernet i forslaget til ny jordskiftelov som ble sendt på høring 18. september 2009.

Reindriftsloven av 2007 åpner for at jordskifteretten skal ha kompetanse til å avgjøre visse interne forhold i reindriften. Eksempler på dette er overprøving av beitebruksregler i medhold av § 59 fjerde ledd og overprøving av om et tiltak er til vesentlig skade for reindriftsutøvelsen, jf. § 63 tredje ledd.

En svakhet med disse og flere av bestemmelsene i relasjon til reindriften er at lovbestemmelsene er dårlig fundamentert. Det knytter seg uklarheter både til kompetansespørsmål og prosessform. Kreves det sak for jordskifteretten risikerer en at partene ilegges betydelige kostnader for å få avgjort grunnleggende problemstillinger av prosessuell art som burde vært håndtert av lovgiver. Det kan med dette reises spørsmål om rettsikkerheten til reindriftsutøvere blir tilstrekkelig ivaretatt.

3.2.5 Kompetanse

Høy kompetanse skal være et kjennetegn for domstolene. Dette fremkommer blant annet i domstolenes idé- og verdigrunnlag, der det er et overordnet mål at: ”Domstolenes medarbeidere skal til enhver tid ha den kompetanse som er nødvendig for å løse oppgavene.”

Domstolkommisjonen pekte også på kompetansetiltak som særlig viktige, og påpekte blant annet at:⁵⁶

”Utvalget foreslo en langt sterkere satsing på etterutdanning og kompetansehevingstiltak, særlig for nyutnevnte dommere. Kommisjonen regner med at utbygging vil finne sted i årene som kommer. Herunder kan det tenkes gitt tilbud utover det tradisjonelt faglige, for eksempel for å gi dommere innsikt og forståelse når det gjelder kulturelle og andre særtrekk ved vår egen, samiske urbefolkning. Her er det allerede tatt initiativ fra Hålogaland lagmannsrett.”

Om samiske forhold viste kommisjonen til at det på høringsmøte med representanter for samene kom frem at det i forhold til dommerne var særlige kommunikasjons- og forståelsesproblemer, og at samene hadde store vansker med å vinne frem med sin rettskultur. Kommisjonen foreslo derfor at⁵⁷:

”Sterkere vektlegging av innsikt i samisk språk og kultur ved utnevning av dommere vil være et positivt element i retning av å bedre forholdene, samt at det ellers skjer en generell heving av dommernes kompetanse når det gjelder kunnskap om og forståelse av samiske forhold.”

⁵⁶ Domstolkommisjonen, side 178.

⁵⁷ Domstolkommisjonen, side 320.

Arbeidsgruppen kjenner ikke til at det i regi av domstolene har vært arrangert kurs om samiske forhold (språk, sedvaner eller rettskultur generelt). Det arrangeres imidlertid en del kurs og seminarer om samisk kultur og rettsforhold, blant annet i regi av Universitet i Tromsø. Om lag annet hvert år arrangeres dessuten det såkalte reindriftsrettseminaret i regi av Juristenes Utdanningssenter. Arbeidsgruppen erfarer at det på disse kursene deltar enkelte dommere.

Når det gjelder jordskiftedomstolen er behovet for kompetanse om samisk kultur og sedvaner mest aktuelt for domstoler fra Sør-Trøndelag og nordover. Jordskiftedomstolen har, med jevne mellomrom, saker hvor den samiske befolkningen er representert knyttet til utøvelse av reindrift. Dette kan være de fleste typer jordskiftesaker, men mest typisk rene skjønn eller bruksordningsaker. Jordskiftedomstolen har derfor en viss kompetanse knyttet til samisk kultur og sedvaner, men denne må selvfølgelig videreutvikles og forsterkes. Flere av dommerne i Nord-Norge har også et særskilt reindriftskurs som arrangeres ved Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB). Før 2006, da jordskiftedomstolene var underlagt Landbruks- og matdepartementet (LMD), ble det med jevne mellomrom arrangert kurs og seminarer hvor hovedfokus ble lagt på kompetanse knyttet til rettsutviklingen, natur- og ressursgrunnlag, reindriftens arealgrunnlag m.v. Etter at domstolen ble overført til Domstoladministrasjonen, har man ikke avholdt slike kurs. Et nytt kurs er under planlegging med sikte på gjennomføring i 2011. Denne type tiltak har utelukkende vært rettet mot jordskiftedommerne.

3.2.6 Rekruttering

Domstolkommisjonens spørreundersøkelse viste at på slutten av 1990-tallet hadde kun 1 dommer (en dommerfullmektig) svart positivt på om man fyller kriteriene for å skrive seg inn i samemantallet. Wenke Brennans undersøkelse⁵⁸ noen år senere viste at det de siste 10 årene forut for undersøkelsen hadde tjenestegjort 2 dommere/ dommerfullmektiger i tingrettene i Finnmark med oppvekst i et samisk område.

En av hensiktene med etableringen av Indre Finnmark tingrett var å forbedre mulighetene for å rekruttere dommere og saksbehandlere med kompetanse i samisk språk og kultur. I denne henseende har etableringen vært vellykket, idet samtlige dommere, dommerfullmektiger og andre ansatte som har vært ansatt ved tingretten, har hatt tilknytning til samisk område og kjennskap til samisk kultur. Sorenskriver og en av de tidligere dommerfullmektiger har aktivt brukt samisk språk under rettsmøter. 2 dommerfullmektiger har forstått samisk uten å ha brukt språket aktivt, mens 1 dommerfullmektig ikke hadde samiske språkkunnskaper. 3 av 4 saksbehandlere snakker og skriver samisk, mens en saksbehandler forstår samisk.

Indre Finnmark tingrett har en innarbeidet praksis der kunnskaper i samisk språk og kultur er en kvalifikasjon som vektlegges i ansettelsesprosessen, på linje med annen relevant kvalifikasjon. Arbeidsgruppen kjenner ikke til at andre domstoler praktiserer noe tilsvarende.

⁵⁸ Wenke Brenna, side 57.

Av den spørreundersøkelse arbeidsgruppen har fått foretatt (nærmere omtalt under punkt 3.4), fremgår at det i oktober 2010 var 9 samisktalende ansatte i domstolene, herunder 1 dommer, 5 saksbehandlere i de alminnelige domstoler, 2 ansatte i Finnmarkskommisjonen og 1 ingeniør i jordskiftedomstolene. I tillegg er det 3-4 ansatte med gode passive kunnskaper i samisk, det vil si at de forstår språket uten fullt ut å kunne uttrykke seg skriftlig eller muntlig. De aller fleste av disse er ansatt ved Indre Finnmark tingrett eller Finnmarkskommisjonen, men det er også 2 saksbehandlere ved andre domstoler med samiskkunnskaper på dette nivå. I tillegg svarte 14 ansatte at de har noen kunnskaper i samisk (men ikke på et nivå der man forstår språket i sammenheng), herunder 5 dommere i de alminnelige domstoler, 3 jordskiftedommere, 2 ingeniører ved jordskiftedomstolene samt 4 saksbehandlere ved de alminnelige domstoler. Samiskkunnskapene relaterer seg for de aller flestes vedkommende til nordsamisk, men det er 3 ansatte som oppgir å ha noe kunnskap i sørsamisk.

3.2.7 Rettshjelp

Det er ovenfor vist til at rettskildesituasjonen ved behandlingen av samiske saker kan by på særlige utfordringer, for eksempel i form av klargjøring av om det foreligger en samisk sedvane. Dette vil kunne medføre behov for økt bevisførsel i form av vitneførsel eller bruk av sakkyndige. Generelt sett vil prosessfullmektiger kunne ha behov for mer tid til å forberede saken i særlig grad dersom samisk språk skal benyttes.

Lov om fri rettshjelp gir ingen særskilte regler for fritt rettsråd eller fri sakførsel for samer eller i saker om samiske rettsforhold. Det er mulig at det i spesielle tilfeller kan tas hensyn til særskilte behov, for eksempel til sakkyndig utredning, etter rettshjelpsloven § 16 fjerde ledd, men bestemmelsen kan neppe gis mer generell anvendelse for samiske forhold.

Finnmarksloven har på sin side en egen rettshjelpsordning, der Finnmarkskommisjonen dekker utgifter til såkalte interessegrupperepresentanter og der staten skal dekke partenes nødvendige utgifter for utmarksdomstolen.

3.2.8 Informasjon på Domstoladministrasjonens og domstolene sine nettsider.

Alle de alminnelige domstolene og de fleste jordskiftedomstolene har egne nettsider, det har også Domstoladministrasjonen (DA), Innstillingsrådet for dommere (IR), Tilsynsutvalget for dommere (TU) og Finnmarkskommisjonen. I tillegg kommer nettstedene www.domstol.no og www.jordskifte.no som Domstoladministrasjonen har redaktøransvar for.

Internettssidene skal være en kommunikasjonskanal overfor faste aktører, brukere av domstolene, publikum, media og skoleverket. Informasjonen omhandler plikter og rettigheter i møtet med domstolene. Andre tema er blant annet domstolenes rolle og historikk. I tillegg finnes diverse skjema for utskrift.

Samiskspråklig (nord-samisk) informasjon for de ulike nettstedene:

www.domstol.no: Ca. 5 % av nettstedets informasjon finnes på samisk. Det er meget god dekning på informasjon om domstolenes rolle, uavhengighet og historikk. Det

finnes også informasjon om saksgang i sivile saker. For øvrig er alle meny punkter på de ulike nivåer oversatt. Ingen av nettstedets nyheter finnes på samisk.

www.domstoladministrasjonen.no (skal bli en del av domstol.no i 2011): Ingen informasjon på samisk bortsett fra de viktigste meny punktene og ingressen til disse.

www.finnmarkskommisjonen.no: All informasjon finnes på samisk (ca. 30 nettsider). Eneste unntak er nyheter og en del dokumenter.

Innstillingsrådet for dommere: Ingen informasjon på samisk.

Tilsynsutvalget for dommere: Det meste av informasjonen finnes på samisk. Det som ikke er oversatt er informasjon om hvem som er medlemmer av utvalget og utvalgets vedtak.

www.jordskifte.no: Det foreligger informasjon på samisk med oversikt over de ulike sakstypene som kan behandles av jordskiftedomstolene samt om saksgang. Videre finnes det skjema og skjemaveileder som kan benyttes ved krav om jordskifte.

3.3 Innspill fra høringsmøter

Arbeidsgruppa har avholdt to høringsmøter med henblikk på å få innspill fra en del aktører, både innenfor rettsvesenet og representanter fra det samiske miljøet som samhandler med rettsvesenet. I invitasjonen som var sendt ut i forkant av møtene ble det opplyst at de inviterte var velkommen til å ta opp alle relevante aspekter vedrørende den samiske dimensjon i rettsvesenet. Dette kunne omfatte synspunkter på hvordan rettsvesenet per i dag ivaretar sine forpliktelser overfor det samiske folk, hvilke målsettinger man skal sette seg, konkrete forslag til tiltak, samt behov for ytterligere utredninger.

Første møte ble gjennomført den 27. september 2010 i Tromsø tinghus med deltakere fra Gáldu – kompetansesenteret for urfolks rettigheter, Universitetet i Tromsø, Norske Reindriftssamers Landsforbund, Reindriftsforvaltningen, Advokatforeningens lovutvalg for reindrift og samerett og fra Troms og Finnmark statsadvokatembeter.

Det andre møtet ble avholdt med representanter fra sametinget den 25. oktober 2010 i lokaler ved Universitetet i Tromsø (UiT).

Tilbakemeldingene fra deltakerne er sammenfattet i hovedpunktene kompetanse, språk og rekruttering. Aktørene var positive til opprettelsen av et fast forum som følger opp samiske spørsmål i rettsvesenet og sørger for kontinuitet i dette arbeidet.

Kompetanse

Spørsmålet om tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om samiske forhold ble beskrevet i to dimensjoner.

Det ene dimensjonen gjelder tilgang til samiske sedvaner og rettsoppfatninger som rettskilde. Fra påtalemyndigheten ble det fremhevet at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ofte fremstår som påstander som mangler tilstrekkelig dokumentasjon. Flere av deltakerne bemerket at i den grad slike sedvaner og

rettsoppfatninger er beskrevet, så fremstår dette fragmentarisk og spredt i ulike publikasjoner. Det etterlyses en mer samlet fremstilling av samiske sedvaner og rettsoppfatninger som gjør temaet mer tilgjengelig for aktuelle aktører. Det bør også vurderes om det er mulig å etablere egne regler som gir økonomisk bistand til rettshjelp i saker hvor samisk sedvane og rettsoppfatninger ønskes prøvd.

Sametinget utarbeider fortløpende ”posisjonsnotater” som grunnlagsdokument ved bruk av innsigelsesretten. Disse notatene kan inneholde viktig informasjon som belyser samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Spørsmålet om disse burde legges ut og bli mer tilgjengelig via Lovdata ble drøftet. Sametinget er i utgangspunktet positiv til dette.

Aktører fra reindriftsnæringen reiste spørsmål ved om manglende kunnskap om reindrift og samisk språk er årsaken til at få straffesaker ender med tiltale og dom. Manglende straff for den som tar seg til rette skaper store problemer internt i reindriften, da det er fare for at det utvikler seg en oppfatning om at den som først tar seg til rette blir vinnere.

Den andre dimensjonen gjelder den faglige kompetansen som den enkelte ansatte, og da i særlig grad dommerne, bør ha om samisk kultur og rettsoppfatninger. Flere av deltakerne pekte på et stort behov for økt kompetanse. Fra UiT ble det fremhevet at slik kompetanse bør etableres i to nivå. Det første nivået er å innarbeide samerett som obligatorisk del av juristutdanningen. Det andre nivået omfatter etterutdanning i samerett for alle dommere innenfor det samiske kjerneområdet. UiT og andre aktører ønsker å bidra til at en slik kompetanseutvikling kan etableres i samarbeid med Domstoladministrasjonen.

Språk

Tilrettelegging for bruk av samisk i domstolene er forbedret. De fleste samisktalende foretrekker likevel å snakke norsk i rettssalen av frykt for at viktig informasjon skal gå tapt ved bruk av tolk. Det er derfor et betydelig behov for å oppgradere tolketjenesten, også i forhold til kunnskap om og begrepsbruk innenfor reindriften. Det eksisterer i dag ingen offisiell godkjenning av rettstolker. Spørsmålet om etablering av en sentral autorisasjonsordning for rettstolker ble diskutert. Det er også viktig at man sørger for å ha et tilfredsstillende utvalg av samisktalende meddommere.

Sametinget pekte på at språk og språkforståelse er helt avgjørende for å kunne ivareta rettsikkerheten – bruk av tolk er ingen optimal løsning. Representantene for Sametinget kunne for øvrig opplyse at man ønsker en revisjon av språkbestemmelsene i sameloven og at en arbeidsgruppe sannsynligvis ville bli nedsatt i løpet av høsten 2010.

Rekruttering

Behovet for samisktalende jurister og jurister som har samisk kulturforståelse er åpenbar. Domstoladministrasjonen må fokusere på språkkompetanse ved utlysning av stillinger, fordi dette er med på å vise betydningen av det samiske språk.

3.4 Spørreundersøkelsen

Arbeidsgruppen foretok i oktober 2010 en spørreundersøkelse for å kartlegge kompetanse og kompetansebehov angående samisk språk og rettskultur hos ansatte i domstolene. Spørreundersøkelsen ble foretatt blant dommere og administrasjonsansatte ved de alminnelige domstolene og jordskiftedomstolene i forvaltningsområdene. I tillegg ble Borgarting lagmannsrett, Oslo tingrett, Akershus og Oslo jordskifterett samt Eidsivating jordskifteoverrett inkludert på grunn av den store samiske befolkningen i Oslo-området. Finnmarkskommisjonens ansatte var også omfattet av undersøkelsen.

Svarprosenten var på 45 %, 292 av totalt 653 respondenter. Vanligvis ligger svarprosenten i undersøkelser internt i domstolene på ca. 60 %. I dette tilfellet kom man ikke så høyt. Dette kan skyldes at man blant de utvalgte domstolene i Borgarting lagdømme i mindre grad enn de andre respondentene følte seg berørt av problemstillingen. Dette resultatet var ventet. Selv om Oslo-området har en stor samisk befolkning, vil den enkelte dommer her kun helt unntaksvis ha saker som involverer samisk språk eller rettskultur.

Språkkunnskaper

Undersøkelsen viser at ca. 91 % av respondentene ikke har kunnskap om samisk språk. Ca. 3 % svarte at de snakker, leser eller skriver samisk. De øvrige 6 % oppga å ha noen kunnskaper eller forstår samisk.

Det var 9 samisktalende ansatte i domstolene. Dette gjaldt 1 dommer, 5 saksbehandlere i de alminnelige domstolene, 2 ansatte i Finnmarkskommisjonen og 1 ingeniør i jordskiftedomstolene.

I tillegg var det 8 ansatte med gode passive kunnskaper i samisk, det vil si at de forstår språket uten selv å kunne bruke det skriftlig eller muntlig. De aller fleste av disse var ansatt ved Indre Finnmark tingrett eller Finnmarkskommisjonen. Det var også 2 saksbehandlere ved andre domstoler med samiskkunnskaper på dette nivå. I tillegg svarte 17 ansatte at de har noen kunnskaper i samisk (men ikke på et nivå der man forstår språket i sammenheng), herunder 5 dommere i de alminnelige domstoler, 3 jordskiftedommere, 2 ingeniører ved jordskiftedomstolene, samt 4 saksbehandlere ved de alminnelige domstoler. Samiskkunnskapene relaterte seg i de aller fleste til nordsamisk (90 %), mens det var 3 ansatte som oppga å ha noe kunnskap i sørsamisk. Ingen av respondentene hadde kunnskap om lulesamisk eller andre samiske språk.

Kulturkunnskap

Når det gjelder kunnskap om samisk kultur svarte ca. 18 % av alle respondentene at de ikke har slik kunnskap, mens ca. 69 % svarte at de har noen kunnskaper. 13 % svarte at de har gode kunnskaper om samisk kultur.

Nærmere om regionale forskjeller

Både språk- og kulturkompetansen er høyest i Hålogaland lagdømme.

Blant dommerne oppga ca. 85 % at de ikke har kunnskap om samisk språk. Ca. 4 % snakker, leser eller skriver samisk, mens de øvrige 11 % oppga at de har noen kunnskaper/forstår samisk. Når det gjelder kunnskap om samisk kultur svarte ca. 15 % at de ikke har kunnskap om dette. 68 % oppga å ha noen kunnskap, mens ca. 18 % svarte at de har gode kunnskaper om samisk kultur.

Dersom man ser på svarene fra hhv. lagmannsretten og tingrettene i Hålogaland lagdømme, viser disse at kunnskapene om samisk språk utelukkende befinner seg i tingrettene. Her svarte 12 % at de har noen kunnskaper og i overkant av 3 % svarte at de snakker, leser eller skriver samisk. Blant jordskiftedommerne svarte 15 % at de har noen kunnskap om samisk språk.

Når det gjelder kunnskap om samisk kultur er dette mer likt i lagmannsretten og i tingrettene. 70 % av lagdommerne og 79 % av tingrettsdommerne svarte at de har noen kunnskap om samisk kultur, mens 30 % av lagdommerne og 15 % av tingrettsdommerne svarte at de har gode kunnskaper om samisk kultur. Blant jordskiftedommerne svarte ca. 84 % at de har noen kunnskaper om samisk kultur og 5 % svarte at de har gode kunnskaper.

I Frostating lagdømme oppga ca. 90 % at de har ingen samiske språkkunnskaper. Ca. 8 % oppga å ha noen kunnskaper, mens ca. 2 % snakker og forstår samisk (sørsamisk). Ca. 71 % oppga å ha noen kunnskaper om samisk kultur, mens 12 % oppga å ha gode kunnskaper på dette området.

I Borgarting lagdømme var det ingen respondenter som oppga å ha samiske språkkunnskaper. Ca. 75 % oppga å ha noen kunnskap, mens 5 % mente å ha god kunnskap om samisk kultur.

Kompetanseheving

Når det gjelder spørsmål om behov for kompetanseutvikling innen samiske språk og kultur, svarte ca 72 % av alle respondentene at de ikke har behov for dette. Ca. 12 % oppga imidlertid at de ønsker økt kompetanse innen kulturforståelse, og mellom 11 til 17 % oppga å ha behov for økt kompetanse innen samerett, urfolksrett og reindrifftsrett.

Undersøkelsen viser at det blant ansatte i de domstoler som hører til det tradisjonelle forvaltningsområdet er uttrykt et klart behov for kompetanseheving innen samisk språk og kulturforståelse samt innen samerett og reindrifftsrett. I domstoler utenfor dette området var behovet for kompetanseheving lavt på alle områder.

Blant dommerne i Hålogaland lagdømme svarte ca 9 % at de har behov for kompetanseheving i nordsamisk språk. Ca. 23 % svarte at de har behov for kompetanseheving innen samisk kulturkunnskap, 26 % at de har behov for kompetanseheving innen samerett, ca. 25 % innen reindrifftsrett og ca. 16 % innen urfolks rettigheter.

I jordskiftedomstolene var kompetanseheving i samisk språk i all hovedsak ikke etterspurt. De andre fagområdene (kulturkunnskap, samerett, urfolksrett og reindrifftsrett) var imidlertid etterspurt av et klart flertall både blant dommere i begge instanser, samt ingeniører og overingeniører. Reindrifftsrett var for eksempel ønsket som kompetansehevingsområde blant ca. 80 % av jordskiftedommerne. Også blant overingeniørene var alle emnene ettertraktet.

I Finnmarkskommisjonen ville 3 av 4 respondenter (i absolutte tall) ha kompetanseheving innen samerett, urfolksrett og reindrifftsrett.

3.5 Oppsummering - utfordringer og forbedringspunkter

Som det fremgår under punkt 2.6 legger arbeidsgruppen til grunn at det påhviler de alminnelige domstoler og jordskifterettene samt deres organisasjon en generell plikt til å ivareta samisk språk og kultur, herunder rettstradisjoner og sedvaner.

Når det gjelder retten til bruk av samisk språk legges det til grunn at språkreglene i sameloven formelt ivaretar de forpliktelser som følger av Grunnlovens § 110a og folkerettslige bestemmelser. En gjennomgang av den faktiske situasjonen ved domstolene som helhet viser at man reelt sett ikke tilfredsstiller intensjonen i Grunnlovens bestemmelse. Det må legges til grunn at det på individnivå fortsatt er slik at man ikke har opplevelsen av å kunne bruke samisk som et likestilt språk i rettsprosesser. Dette innebærer at det må settes inn tiltak slik at samelovens språkregler reelt sett gis et innhold etter dens intensjon.

De plikter som påhviler domstolene har særlige konsekvenser for kompetansetiltak innen domstolene. Spørreundersøkelsen viser at kunnskapene blant dommere og øvrige ansatte i domstolene om samiske språk og samisk kultur er noe mangelfull. Det er nødvendig å heve kunnskapsnivået på disse områdene, særlig for dommerne.

De plikter som påhviler domstolene har videre konsekvenser for rekruttering av ansatte med kunnskap om samisk språk og kultur. Spørreundersøkelsen viser at det, med unntak av Indre Finnmark tingrett og Finnmarkskommisjonen, er svært få ansatte i domstolene som er samisktalende og/eller har kunnskap om samisk språk og/eller kultur fra oppvekst/tilhørighet.

Det påhviler domstolene en plikt til å ivareta hensynet til samisk rettstradisjon og sedvaner. Kartleggingen av samisk sedvane er mangelfull. Det er rettens ansvar å av eget tiltak søke å klargjøre innholdet i samisk sedvane så langt dette har betydning for løsning av den aktuelle tvist. Arbeidsgruppen er av den oppfatning at forholdene bør legges bedre til rette for at samisk sedvane belyses og iakttas ved løsning av tvister for domstolene.

Et særlig spørsmål gjelder reindriftssamenes manglende adgang til jordskiftelovens virkemidler for å få ordnet interne forhold og løst tvister knyttet til beiteforhold. Det kan stilles spørsmål ved om dagens rettstilstand innebærer diskriminering av reindriftsutøvere i forhold til utøvere innen jordbruket, og derved være i strid med folkerettslige bestemmelser.

4. Målsettinger

4.1 Visjon

Domstolenes felles visjon er at:

”Domstolene skal være uavhengige. De skal sikre og fremme rettssikkerheten og verne om rettssamfunnet. Domstolene skal til enhver tid ha høy tillit i samfunnet.”

Visjonen har en generell utforming og vil dermed også gjelde for domstolenes arbeid med samiske saker. Uavhengigheten vil gjelde uansett om aktørene har norsk eller

samisk bakgrunn. Domstolenes arbeid skal også fremme den samiske rettskultur og domstolene skal ha høy tillit også i det samiske samfunn.

4.2 Langsiktig målsetting

Domstolenes felles langsiktige målsettinger vektlegger tiltak knyttet til kvalitet, integritet, respekt, service og åpenhet. Dette er målsettinger som også vil gjelde for domstolenes arbeid med samiske saker.

Målsettingene vil ha betydning for samiske saker på flere måter. Domstolenes medarbeidere må til enhver tid ha den kompetanse som er nødvendig for å behandle saker på samisk språk og saker som berører samiske rettsspørsmål. Domstolene skal videre møte samiske parter med respekt og vise nødvendig forståelse for vedkommendes situasjon og bakgrunn. Det skal ytes profesjonell service av høy kvalitet uansett om man kontaktes på norsk eller samisk. Domstolene skal videre arbeide for økt kunnskap om både norsk og samisk rettskultur, samt ha en forsvarlig og effektiv saksavvikling også når rettspråket er samisk.

4.3 Kortsiktig målsetting, strategisk satsing

Arbeidsgruppens vurderinger innebærer en strategisk satsing på en kompetanseheving, der dommere (herunder jordskiftedommere og dommerfullmektiger) og andre ansatte gis økt kunnskap om samisk kultur og i samisk språk. I forhold til dette foreslås det følgende kortsiktige målsettinger:

Innen 2017:

- Et flertall av dommerne i Norge skal ha fått en innføring om samisk samfunn og rettskultur.
- I domstoler med rettskrets i det samiske bosetningsområdet (Nord-Norge, Trøndelag og nordlige del av Hedmark) skal alle dommere og andre ansatte ha gjennomført et 1-dags grunnkurs om samisk språk, kultur og samfunnsliv.
- Et flertall av dommerne i domstoler i det samiske bosetningsområdet skal ha videregående kunnskaper om samerettslige emner.

Det bør også satses på rekruttering av samisktalende dommere med følgende målsetting:

Innen 2020:

- Minimum 5 dommere i Norge skal være funksjonelt tospråklige (norsk-samisk).

5. Tiltak

5.1 Innledning

Ut fra ovennevnte visjon og målsetting, vil det være behov for tiltak for å sikre at domstolene i sitt arbeid med samiske saker har den samme grundighet og høye kvalitet som i øvrige saker.

Tilstrekkelig kunnskap om samisk kultur og samfunnsliv er nødvendig for å treffe avgjørelser med høy kvalitet og for å gjennomføre effektive prosesser med god service, samtidig som partenes samiske kulturbakgrunn ivaretas. Samiske språkkunnskaper vil bidra til å få avgjørelser med god kvalitet og til en prosess der partene har en reell mulighet til å benytte samisk språk som likeverdig med norsk. I en situasjon der man mangler samisktalende dommere og andre ansatte ved domstolene, vil det være nødvendig å høyne kvalitetsnivået på tolketjenester.

De tiltak som her foreslås, er av noe forskjellig art. Enkelte tiltak vil kunne gjennomføres raskt, mens andre vil kreve mer planlegging og videre utredning. Noen av tiltakene bør kunne løses innenfor eksisterende budsjettammer, mens andre vil kreve nye bevilgninger. Arbeidet med den samiske dimensjon i domstolene må dessuten ses i sammenheng med andre sektors virksomhet og den generelle samfunnsutviklingen.

5.2 Kompetanseutvikling

I Kompetansestrategi for domstolene og DA for 2011-2015, vedtatt av Domstoladministrasjonens styre den 6. desember 2010, defineres kompetansebegrepet som *"summen av kunnskap, ferdigheter og holdninger."* Arbeidsgruppen legger i denne rapporten det samme kompetansebegrepet til grunn.

Spørreundersøkelsen, jf. pkt. 3.4, gir et bilde av kunnskapsnivået om samiske spørsmål i de aktuelle domstolene.

Det fremgår av spørreundersøkelsen at domstolene har behov for å bedre kompetansen innenfor samisk kultur og språk, og om samiske rettsspørsmål. Slik kompetanse er nødvendig for å unngå kommunikasjonsproblemer og er viktig for å kunne ivareta den samiske befolkningens interesser og rettskultur. Domstolenes kompetanse på området har derfor betydning både for den faglige kvaliteten på domstolenes arbeid objektivt sett, og for samiske brukere av domstolene sin subjektive opplevelse av kvaliteten.

Det er i dag en økende forståelse for og erkjennelse av behovet for kompetanse om flerkulturelle forhold. Etter arbeidsgruppens vurdering står samisk kulturforståelse i en særstilling på grunn av det særskilte vern om samisk språk og kultur.

Med utgangspunkt i det kompetansebehovet som er påpekt ovenfor, mener arbeidsgruppen at det er behov for et systematisk og langsiktig kompetanseutviklingsarbeid på området. I punktene nedenfor gir arbeidsgruppen anbefalinger om generelle og konkrete tiltak for å utvikle kompetansen.

5.2.1 Startkurs

Det følger av kompetansestrategien for 2011-2015 at eksisterende tiltak for nytnevnte dommere og nytilsatte dommerfullmektiger skal evalueres i perioden.

Etter arbeidsgruppens vurdering er det viktig at innføring i samisk kultur tas inn i startprogrammet for å sikre at nytnevnte dommere og nytilsatte dommerfullmektiger har grunnleggende kunnskap på området. I tillegg til å øke den generelle kompetansen

vil et slikt tiltak kunne skape interesse for fagfeltet, noe som kan bidra til at flere etterspør kompetansehevende tiltak senere. Arbeidsgruppen foreslår på denne bakgrunn at det tas inn et eget punkt i programmet som omhandler innføring i samisk kultur og samiske rettsspørsmål. Tiltaket kan skje i regi av Domstoladministrasjonens kompetanseenhet og antas å kunne løses innen eksisterende budsjetttramme.

5.2.2 Etterutdanning

Arbeidsgruppen foreslår at det i etterutdanningsprogrammet til dommere gis tilbud om grunnkurs i samisk kulturforståelse samt fordypnings-/videregående kurs innen særskilte emner.

Arbeidsgruppen anbefaler at det tilbys et grunnkurs i samisk kultur som går over 1 dag. Dette foreslås som et mer inngående kurs enn innføringen på startkurset. Kurset bør gi en innføring i samisk kultur med vekt på økt kulturforståelse. Grunnkurset bør være åpent for alle ansatte i domstolene.

Arbeidsgruppen foreslår videre at det tilbys videregående kurs med mulighet for spesialisering innen ulike emner. Etter arbeidsgruppens vurdering bør det i første omgang tilbys spesialiseringkurs innen emnene; samisk språk, samisk kulturkunnskap, reindrift og samiske familieforhold. Sistnevnte kurstilbud bør ha som mål å øke forståelsen for familiens betydning i en kulturell sammenheng. De videregående kursene bør ha dommere som målgruppe.

Arbeidsgruppen har vurdert om etterutdanningen bør gjøres obligatorisk for å sikre den nødvendige kompetanseheving. Av kompetansestrategien for domstolene og Domstoladministrasjonen for 2011-2015 fremgår det at spørsmålet om obligatorisk etterutdanning av dommere vil bli vurdert tidlig i perioden. Arbeidsgruppen finner derfor ikke grunn til å vurdere spørsmålet nærmere.

Ovennevnte tiltak kan skje i regi av Domstoladministrasjonens kompetanseenhet og antas å kunne løses innen eksisterende budsjetttramme.

5.2.3 Om spesialisering

Arbeidsgruppen har vurdert om spesialisering, i tråd med den prøveordning om forsiktig spesialisering som er i gang ved enkelte domstoler, kan være et virkemiddel for å øke kompetansen om samiske spørsmål. En fullstendig spesialisering på dette området vil innebære at bare enkelte dommere tildeles saker som berører samiske spørsmål. Delvis spesialisering vil innebære en skjevfordeling av samiske saker til enkelte dommere. I lagmannsretten kunne man tenke seg en ordning der én av lagdommerne var en "spesialistdommer".

Etter arbeidsgruppens vurdering vil en slik form for spesialisering i forhold til samiske saker i for sterk grad bryte med prinsippet om at dommere skal være generalister. Det kan dessuten oppstå vanskelige avgrensingsspørsmål om hva som skal regnes som samiske saker. Arbeidsgruppen har heller ikke registrert at Sametinget eller andre representative organer har uttrykt ønske om en vidtgående spesialisering.

Arbeidsgruppen mener derfor at det som alternativ til spesialisering må satses på å gi et kompetansehevingstilbud som sikrer en grunnleggende forståelse for samisk kultur og samiske rettsspørsmål i domstolene. Det bør være en målsetting at halvparten av dommerne i de i domstoler som ligger innenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet har gjennomført videreutdanning ved kompetansehevende tiltak.

Arbeidsgruppen anbefaler videre at det ved domstoler i det samiske språkforvaltningsområdet, samt ved Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett, etableres en ordning med fagansvarlige dommere for samerett som kan være en ressurs for øvrige dommere ved domstolen. Disse fagansvarlige dommere bør ha gjennomført kompetansehevende tiltak.

Spørsmålet om spesialisering har også en side i forhold til bestemmelsen i sameloven § 3-4 nr. 4 der det gis mulighetene for å begjære bruk av samisk som forhandlingsspråk. Dette vil i praksis forutsette at rettens leder er samisktalende, noe som innebærer at spørsmålet bare er relevant for Indre Finnmark tingrett, der man i slike tilfeller bruker samisktalende dommer når slik dommer er tilgjengelig på beramningstidspunkt. Arbeidsgruppen vil tilrå at også andre domstoler, når dette blir aktuelt, praktiserer en slik form for delvis spesialisering.

Arbeidsgruppen viser også til at domstolloven § 38 åpner for at en sak kan overføres til en annen domstol av samme orden når særlige grunner gjør det påkrevd eller hensiktsmessig. Arbeidsgruppen kjenner til at denne bestemmelsen har vært anvendt slik at saker vedrørende samiske spørsmål har blitt overført fra andre tingretter til Indre Finnmark tingrett.

Når det gjelder jordskiftedomstolene i første instans, ser arbeidsgruppen at spørsmålet om spesialisering stiller seg noe annerledes. I den grad jordskiftedomstolene får saker som forutsetter forståelse for samisk kultur og samiske rettsspørsmål, vil dette dreie seg om få saker og innenfor et begrenset rettsområde, mest typisk bruksordninger. Etter arbeidsgruppens vurdering fremstår det som mest forsvarlig at kun utvalgte domstoler innenfor Frostating og Hålogaland behandler slike saker.

5.2.4 Støtte til forskning

Det er viktig at det gjennomføres vitenskapelig arbeid for å kartlegge og belyse samisk rettskultur og sedvane. Det bør stimuleres til dette gjennom kontakt med universiteter og forskningsmiljøer, og gjennom økonomisk støtte til forskning. Arbeidsgruppen foreslår at det settes av et årlig beløp på kr 100 000 som etter søknad kan gis til delfinansiering av vitenskapelig arbeid.

5.2.5 Fag-/ arbeidsgruppe for samiske spørsmål

Av kompetansestrategi for domstolene for 2011-15 fremgår det at det skal opprettes fag-/ arbeidsgrupper for ulike saksfelt for å sikre fagfokus, ivareta brukervedvirkning og bistå i kompetansearbeidet på et operativt nivå. Fag-/ arbeidsgruppene skal se hen til at de riktige saksfelt blir ivaretatt over tid og at tiltakene er målrettet.

Arbeidsgruppen foreslår at det opprettes en fag-/ arbeidsgruppe for samiske spørsmål. Dette vil kunne sikre at kompetansearbeidet på det samiske området ivaretas og

utvikles best mulig i forhold til det eksisterende behov for kompetanseutvikling. Tiltaket anslås å medføre en årlig kostnad på kr 25 000.

5.3 Rekruttering

I domstoler som jevnlig har samiske rettspørsmål til behandling, eller saker som involverer personer med samisk bakgrunn, er det nødvendig og viktig med kunnskap om samisk kultur, sedvaner og rettsoppfatninger. I tillegg har det stor verdi for den samisktalende del av befolkningen at domstoler som ligger innenfor det samiske bosettingsområdet, har dommere og saksbehandlere med gode språkkunnskaper i samisk.

Kompetanse om samisk språk og kultur antas i stor grad å ha sammenheng med egen kulturtilhørighet. Det må antas at hovedtyngden av de som har kompetanse innen samisk språk kommer fra samiske miljøer eller har tilknytning til disse.

Med bakgrunn i prinsippet om bred dommerrekruttering, ønsket om mangfold i dommerkorpset og målet om å rekruttere dommere med god og riktig kompetanse vil arbeidsgruppen framheve betydningen av å øke rekrutteringen av dommere, domstolledere og andre ansatte i domstolene med samisk bakgrunn og/eller med god innsikt og forståelse for den samiske kultur.

Arbeidsgruppen mener det bør gjøres et systematisk og langsiktig arbeid for å øke rekrutteringen av medarbeidere til domstolene med samisk bakgrunn og/eller med kunnskap i samisk språk og kultur. Videre bør det arbeides for å øke rekrutteringen av dommere og domstolledere med god kompetanse på folkerett, samerett, samiske sedvaner og rettsoppfatninger. I punktene nedenfor gir arbeidsgruppen anbefalinger om generelle og konkrete tiltak på rekrutteringsområdet.

5.3.1 Innstillingsrådet for dommere

Arbeidsgruppen foreslår at det gis innspill til Innstillingsrådet for dommere om at det i tråd med det uttrykte ønsket i rådets praksis- og policynotat om at dommerkorpset bør representere et mangfold av befolkningen, bør vurderes å nevne den samiske delen av befolkningen særskilt. Tiltaket vil ikke medføre økte kostnader.

5.3.2 Rekrutteringsplan for dommere

Arbeidsgruppen foreslår at det i Domstoladministrasjonens rekrutteringsplan for dommere og domstolledere innarbeides generelle og konkrete tiltak som retter seg mot arbeidet for å øke rekrutteringen av medarbeidere med samisk bakgrunn og/eller med kompetanse innen samisk språk, kultur, sedvaner og rettsoppfatninger. Tiltaket vil ikke medføre økte kostnader.

5.3.3 Stillingsannonser

Det foreslås som et konkret tiltak at det i stillingsannonser til stillinger i aktuelle domstoler framheves at kompetanse innen samisk språk og kultur er ønskelig. Dette kan og bør formuleres slik at det generelle rekrutteringsgrunnlaget ikke svekkes. Å framheve et ønske om kompetanse på området vil, i tillegg til å gi et signal til potensielle søkere til den aktuelle stillingen, gi tydelige signaler om at kunnskaper om

samisk språk og samisk kultur verdsettes og etterspørres i domstolene. Dette vil kunne gi en positiv effekt også på lengre sikt. Tiltaket vil ikke medføre økte kostnader.

5.3.4 Samarbeid med utdanningsmiljøer

Arbeidsgruppen foreslår at Domstoladministrasjonen samarbeider med utdanningsmiljøene og formidler behov for kompetanse innen samerett. Dersom domstolene og Domstoladministrasjonen i sin kontakt med disse miljøene etterspør slik kompetanse, vil det kunne påvirke holdningen og vektleggingen av fagområdet både i utdanningsinstitusjonene og blant studentene på en positiv måte. Tiltaket vil ikke medføre økte kostnader.

5.3.5 Utdanningsmesser og arbeidslivsdager

Et annet rekrutteringstiltak er deltakelse på utdanningsmesser og arbeidslivsdager. Ved å positivt etterspørre jurister og jordskifte kandidater med kompetanse på samerett og kjennskap til samisk kultur, vil det kunne påvirke holdningen til og interessen for rettsområdet blant studentene. Samtidig vil man ved å informere om at språk- og kulturkompetanse er en verdi for domstolene, kunne bidra til å markedsføre domstolene som framtidig arbeidsplass for samiske studenter. Det bør også etableres et samarbeid med universiteter og Sametinget om tiltak som kan bidra til at flere samiske ungdommer ønsker å studere jus og jordskifte fag. Tiltaket anslås å medføre en årlig kostnad på kr 25 000.

5.4 Rettshjelp

5.4.1 Lov om rettshjelp

Lov om rettshjelp har ikke særskilte ordninger rettet mot den samiske befolkningen. Sivilombudsmannen har uttalt seg om betydningen av at lovens unntaksbestemmelser skal tolkes i samsvar med Grunnloven § 110 a og Norges folkerettslige forpliktelser om urfolk og minoriteter. Når det gjelder et vedtak knyttet til en aktivitet med særlig betydning for samisk kultur (reindrift), ”må det kunne stilles forholdsvis strenge krav til statsmyndighetenes oppmerksomhetsnivå i forhold til å ivareta hensynet til den samiske befolkningsgruppe”.⁵⁹

Arbeidsgruppen tolker uttalelsen slik at unntaksbestemmelsene i rettshjelploven skal tolkes mindre strengt når det gjelder saker av vesentlig betydning for det materielle grunnlaget for samisk kultur.⁶⁰

⁵⁹ Se Sivilombudsmannens årsmelding, Somb-1996-1 (1996 s 30). Ombudsmannen påpekte at når den underliggende rettstvisten gjaldt et prinsipielt spørsmål av interesse for reindriftsnæringen, burde det fremgå av vedtaket at departementet hadde vært oppmerksom på statsmyndighetenes plikt til av eget tiltak å vurdere behovet for positive særtiltak for den samiske befolkningsgruppen, jf. Grunnloven § 110 a.

⁶⁰ Slik også Rapport fra arbeidsgruppe: *En gjennomgåelse av utkastet til nordisk samekonvensjon, vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett i Norge*, avlevert 3. oktober 2007, side 97.

5.4.2 Særskilt rettshjelp for belysning av samiske sedvaner og samisk sedvanerett

Etter arbeidsgruppens mening, er det en oppgave også for domstolene å avklare hvilke samiske sedvaner som har rettskvalitet. Det er imidlertid ofte forbundet med kostnader å belyse spørsmålet om hvorvidt det foreligger en samisk sedvane eller det nærmere innhold i sedvanen. Kostnadene kan stå i misforhold til de økonomiske verdier tvisten eller saken gjelder. Kostnadene kan bli et hinder for å få en sedvane belyst, eller endog være et hinder for tilgangen til domstolene.

Det vises til kapittel 2.4 for nærmere omtale av plikten til å ivareta hensynet til samiske rettslige tradisjoner og samiske sedvaner. Som nevnt under kapittel 2.4 innebærer ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 (1) antakelig i noen grad at retten har plikt til å søke klargjort innholdet i samisk sedvane, så langt dette kan få betydning for løsningen av tvisten.⁶¹ Det vises også til at retten av eget tiltak skal anvende gjeldende rettsregler, jf. tvisteloven § 11-3, og at rett som har grunnlag i sedvane er omfattet av begrepet rettsregler. Dersom rettsanvendelsen ikke fullt forsvarlig kan belyses på annen måte, kan retten bestemme at det skal føres bevis om rettsspørsmål, eller tillate partene å føre slike bevis. Sedvane kan i enkelte saker også bli påberopt som bevismoment.

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 12 har bestemmelser om urfolks muligheter til å reise sak for domstolene. Det kan imidlertid neppe utledes av bestemmelsen et krav om at staten skal gi økonomisk støtte til domstolsprøving av saker.⁶²

Med utgangspunkt i Grunnloven § 110 a og Norges folkerettslige forpliktelser om urfolk og minoriteter, må det antas at den samiske befolkningen har et visst krav på en positiv særbehandling når det er nødvendig for å oppfylle de krav som stilles til statsmyndighetene i denne sammenheng.

Arbeidsgruppen mener det er grunn til å etablere en ordning hvor staten i noe større grad påtar seg økonomisk ansvar for å få rettslige avklaringer på eksistensen av og det nærmere innholdet i samiske sedvaner og samisk sedvanerett.

Etableringen av ordningen må ses i sammenheng med Grunnloven § 110 a og Norges folkerettslige forpliktelser. Ordningen bør derfor ikke reguleres som en sosial støtteordning gjennom av lov om fri rettshjelp, jf. formålsbestemmelsen i rettshjelploven § 1.

Arbeidsgruppen legger til grunn at den enkelte ikke vil ha rettskrav på positiv særbehandling i enhver sak eller på ethvert rettsområde som kan berøre samisk kultur, men at resultatet må bero på en helhetsvurdering av den konkrete sak. Videre bør det være opp til retten å vurdere om det i den enkelte sak er nødvendig å pådra det offentlige slike kostnader.

I forbindelse med vedtakelsen av tvisteloven ble det gjort endringer i rettsgebyrloven, blant annet ved en tilføyelse i § 2 annet ledd om at utgifter ved oversettelser til og fra

⁶¹ NOU 2001:32 A, *Rett på sak*, pkt. 4.3.8

⁶² Rapport fra arbeidsgruppe: *En gjennomgåelse av utkastet til nordisk samekonvensjon, vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett i Norge*, avlevert 3. oktober 2007, side 96.

samisk dekkes av staten. Arbeidsgruppen mener det kan være hensiktsmessig at den foreslåtte nyordningen reguleres gjennom rettsgebyrloven, eksempelvis ved at det tas inn et nytt tredje punktum i rettsgebyrloven § 2 annet ledd slik:

”Retten kan beslutte at utgiftene til sakkyndige, vitner, oversettelser, særlige undersøkelser og andre sideutgifter dekkes av det offentlige når retten har funnet utgiftene nødvendig for å belyse spørsmålet om eksistensen av eller det nærmere innholdet i en samisk sedvane eller samisk sedvanerett.”

5.5 Forskning og annen dokumentasjon om samiske sedvaner, rettsoppfatning og andre rettskilder

5.5.1 Publisering av Sametingets posisjonsnotater på Lovdata

Sametinget produserer såkalte ”posisjonsnotater” som dokumentasjon for den argumentasjon Sametinget fremmer i de saker hvor man benytter innsigelsesretten. I en del tilfeller vil disse notatene kunne beskrive samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Posisjonsnotatene er offentlige fra det tidspunkt de er mottatt av den myndighet innsigelsen fremmes ovenfor. Etter det en forstår publiseres disse mer sporadisk på Sametingets egne hjemmesider. Arbeidsgruppen foreslår at Domstoladministrasjonen tar initiativ til, i forståelse med Sametinget, at Sametingets posisjonsnotater publiseres på Lovdata. Dette vil kunne øke tilgjengeligheten til beskrivelsen av samiske sedvaner og rettsoppfatninger.

5.5.2 Regelavklaring mellom jordskifte og reindrift

Det vises til rapportens pkt. 2.3.5 hvor det fremgår at gjeldende jordskiftelov begrenser reindriften tilgang til jordskiftelovens virkemidler. Av pkt. 3.2.4 går det videre fram at reindriftsloven av 2007 er svært uklar mht. jordskiftedomstolens kompetanse. Arbeidsgruppen ber Domstoladministrasjonen intensivere arbeidet overfor Landbruks- og matdepartementet (LMD) med å få avklart disse spørsmålene.

5.5.3 Forskning knyttet til samiske rettsoppfatninger og sedvaner

I forbindelse med tidligere nevnte høringsmøter er det fra flere hold fremhevet at samiske sedvaner og rettsoppfatninger ofte fremstår som påstander som mangler tilstrekkelig dokumentasjon. I den grad slik dokumentasjon finnes er disse lite tilgjengelig og spredt i ulike publikasjoner. Det etterlyses blant annet en mer samlet fremstilling av samiske sedvaner. Arbeidsgruppen foreslår derfor at Domstoladministrasjonen arbeider for økt forskning om samiske rettsoppfatninger og sedvaner. Dette kan for eksempel skje ved at Domstoladministrasjonen bidrar økonomisk til en stipendiatstilling ved Universitetet i Tromsø (UiT) hvor et forskningsarbeide kan munne ut i en slik publikasjon. Midler fra Forskningsrådet bør dessuten i større grad kunne finansiere forskning om samiske sedvaner og rettsoppfatninger.

5.6 Språkbruk

5.6.1 De enkelte samiske språk

Det vises til kapittel 3.1 der de forskjellige samiske språk er omtalt. Av de samiske språk har nordsamisk størst utbredelse, med mer enn 2/3-deler av alle samisktalende.⁶³ Frem til 2006 omfattet samelovens språkregler kun kommuner i det nordsamiske språkområde. Tiltak for samisk språkutvikling har derfor i det vesentlige vært rettet mot nordsamisk. Innlemmingen av Tysfjord (lulesamisk språkområde) og Snåsa (sørsamisk språkområde) i det samiske språkforvaltningsområde innebærer en aktualisering av tiltak også i forhold til lulesamisk og sørsamisk.

Flere av de her foreslåtte tiltak vil i første omgang være mest aktuelt for det nordsamiske området. Både sørsamisk og lulesamisk er imidlertid offisielle rettspråk. Med innlemmelse av Snåsa og Tysfjord i det samiske språkforvaltningsområdet må det forventes at også disse språk vil bli brukt i domstolene i større grad. Arbeidsgruppen vil foreslå at Domstoladministrasjonen tar initiativ til at det lages en egen plan for bruk av disse språk i rettslig sammenheng.

5.6.2 Informasjonstiltak

Domstoladministrasjonens informasjonsstrategi bygger på at internettsidene skal være en kommunikasjonskanal overfor faste aktører, brukere av domstolene, publikum, media og skoleverket. Informasjonen omhandler plikter og rettigheter i møtet med domstolene, samt diverse skjema.

Arbeidsgruppen tilrår at man prioriterer å utvide tilbudet på www.domstol.no og www.jordskifte.no, slik at mer statisk informasjon skal foreligge både på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Dette vil eksempelvis omfatte informasjon til skoler, om straffesaker, om sivile saker, om ærend i domstolene og generell informasjon om domstolene og Domstoladministrasjonen.

Domstoler i det samiske språkforvaltningsområdet bør dessuten publisere mer enn 10 % av nyhetssaker og annen løpende informasjon på samisk. Indre Finnmark tingrett bør ha en fullt ut tospråklig informasjon.

Det må settes av 75 000 kroner til kjøp av oversettelsestjenester for den statiske informasjon. For produksjon av løpende nyhetssaker vil det være behov for en eller flere språkmedarbeidere. Arbeidsgruppen tilrår at dette i første omgang gjøres ved at språkmedarbeiderstillingen ved Indre Finnmark tingrett økes fra 50 % til 100 % stilling. Kostnadene ved dette vil utgjøre 200 000 kroner.

Domstoler i det samiske språkforvaltningsområdet bør gi aktiv informasjon til den enkelte part og aktør om mulighetene for bruk av samisk språk. Dette kan gjøres ved utsendelse av skjema under saksforberedelsen, slik det praktiseres av Indre Finnmark tingrett, se beskrivelsen under punkt 3.2.2.

⁶³ Ifølge Ethnologue: <http://www.ethnologue.com/home.asp>

Sameloven § 3-2 gir dessuten bestemmelser om når kunngjøringer skal forefinnes på samisk. Dette forutsettes løst innenfor den enkelte domstols budsjettramme. Det vises til punkt 5.6.7 - merutgifter.

5.6.3 Utvikling av juridiske termer

Utvikling av juridiske termer på samisk vil være en grunnleggende forutsetning for en mer aktiv bruk av samisk språk i domstolene. Arbeidsgruppen er kjent med det pågående arbeid i regi av et eget prosjekt initiert av Tana kommune, der det er utviklet termer innen prosess, basert på tvisteloven og straffeprosessloven. Dette arbeidet bør sikres midler til videre drift. For domstolene vil det være viktig å utvikle termer spesielt innen strafferett, barne- og familierett, tvangsfullbyrdelse og jordskifte. Utviklingen av termer bør skje i et samarbeid mellom jurister og lingvister og med deltakelse fra de viktigste brukermiljø. Av hensyn til rekrutteringen bør det dessuten innledes et samarbeid med juridisk fakultet ved Universitetet i Tromsø. Det må lages et system for nødvendig godkjenning, samt formidling til brukergrupper og media.

Domstolene bør være med i arbeidet på faggruppenivå, og aktuelle dommere eller andre ansatte bør frikjøpes til dette formål. Utgiftene til slikt frikjøp vil kunne være domstolenes bidrag til arbeidet, men inntil videre vil dette kunne løses ved bruk av ressursdommere og således med minimale utgifter. Tiltaket kan løses innenfor eksisterende budsjettramme.

5.6.4 Rekruttering og kompetansetiltak

Samisk språk er et offisielt rettsspråk i Norge og personer, særlig bosatte i samelovens språkforvaltningsområde, har rett til å bruke samisk i sin kontakt med domstolene. Retten gjelder også for de profesjonelle aktører. Arbeidsgruppen mener derfor at kunnskaper i samisk språk i disse områder vil være en kvalifikasjon som det må tas hensyn til ved ansettelse. Arbeidsgruppen foreslår at retningslinjer om dette tas inn i domstolenes rekrutteringsguide og andre relevante styringsdokumenter. I den enkelte tilsettingssak må selvsagt språkkompetanse avveies mot de aktuelle faglige kompetansekrav og personlig skikkethet. Tiltaket vil ikke ha budsjettmessige konsekvenser av betydning.

Mangelfull statistikk gjør det noe usikkert hvorvidt man med en mer aktiv rekrutteringspolitikk vil kunne sikre seg et ønsket antall samisktalende dommere og andre ansatte. Arbeidsgruppen erfarer imidlertid at rekrutteringsbasen i form av samiske jurister, jordskiftedommere og andre faggrupper er for liten til at rekruttering alene vil kunne dekke behovet. Arbeidsgruppen vil derfor foreslå at det opprettes en ordning der ansatte og nyansatte⁶⁴ gis muligheter til permisjon med lønn for å studere samisk språk, slik at man ivaretar forpliktelsen i sameloven § 3-7. Det vises til spørreundersøkelsen der man har et visst antall medarbeidere med noen kunnskaper i samisk, herunder 3 ansatte med noen kunnskaper i sørsamisk. Arbeidsgruppen foreslår at det settes av kr 500 000 til formålet, noe som vil tilsvare 1-2 halvårslige permisjonshjemler.

⁶⁴ Det vises til ordningen i Den norske kirke, der nytilsatte prester i forvaltningsområdet har plikt til å ta kurs i samisk, se Strategiplan for samisk kirkeliv (2010), kapittel 5.1.6 Samisk språkkompetanse blant kirkelig tilsatte.

5.6.5 Tolking og oversettelse

Selv om det primære tiltak bør bygge på rekruttering og språkopplæring av ansatte, vil det i praksis fortsatt være behov for tolking. Arbeidsgruppen viser i denne forbindelse til utredningen *Rett til tolk*, der det ble foreslått en generell ordning med autorisasjonsordning og tolkeregister ut fra forskjellige kvalifikasjonskategorier. Denne ordningen bør også gjennomføres for tolking samisk/norsk. Selve tolkeopplæringen må fortsatt anses som en oppgave for utdanningsinstitusjonene samisk/norsk.

Domstoladministrasjonen bør følge opp saken overfor Justisdepartementet, også når det gjelder behovet for rekruttering og opplæring av tolker i samisk/norsk.

Arbeidsgruppen legger til grunn at ordningen med godtgjørelse etter salærregulativet videreføres og at dette også gjelder for samiske tolker. For annet samisk språkarbeid kan det være en mer hensiktsmessig ordning at man rekrutterer egne språkmedarbeidere. Indre Finnmark tingrett har per i dag en 50 % stillingshjemmel til dette formål. Arbeidsgruppen erfarer at stillingshjemmelen av rekrutteringsmessige årsaker bør økes til en hel stilling. I så fall vil denne språkmedarbeideren kunne ta oversettelsesarbeid også ut over Indre Finnmark tingretts behov, for eksempel en satsing på malutforming og oversetting av informasjonsmateriell, brosjyrer mv. Bruttokostnadene med dette vil være ca. 200 000 kroner årlig, men det antas at en god del av dette vil inndeckes ved reduserte utgifter til kjøp av oversettelsestjenester.

Arbeidsgruppen mener at godt tolkeutstyr er en avgjørende forutsetning for en tolketjeneste med tilstrekkelig kvalitet. Visketolking er en nødløsning som bare unntaksvis bør godtas. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at det inngås en sentral avtale om kjøp av tolkeutstyr med høy kvalitet til rettssaler. Domstoler der samisk språk er et offisielt rettsspråk bør prioriteres.

5.6.6 Samisk som forhandlingsspråk – egne trekkekretser

Etter sameloven § 3-4 første ledd nr. 3 og 4, kan rettens leder bestemme at forhandlingsspråket skal være samisk. I så fall kan også dom og rettsbok skrives på samisk.

I praksis vil ikke en dom eller rettsbok kunne skrives på samisk med mindre meddommerne forstår samisk. Med dagens regelverk kan man ikke trekke eller oppnevne samisktalende meddommere i slike saker. Dette utgjør en praktisk viktig begrensning for bruk av samisk som rettsspråk. Det ble derfor vurdert å innføre en egen ordning der man i slike saker kunne velge samisktalende meddommere. Forslaget ble imidlertid ikke fulgt opp av departementet, se Ot.prp. nr. 22 (2006-2007) Om lov om endringer i domstoloven mv. (valg og uttaking av leddommere), idet man viste til det begrensede antall samisktalende meddommere og at det derfor er en fare for at valget mellom norsk og samisk rettsspråk i enkelte tilfeller vil kunne brukes som et virkemiddel for å oppnå - eller unngå - bestemte personer som leddommere.

Arbeidsgruppen foreslår at spørsmålet vurderes på nytt, men begrenset til de områder eller trekkekretser der man har et tilstrekkelig antall samisktalende meddommere til at det ikke kan sies at man ved å velge språk samtidig vil kunne velge bestemte personer som leddommere.

5.6.7 Merutgifter

Bruk av samisk språk medfører økt tidsbruk og påfølgende merkostnader, som bare i begrenset grad dekkes. For å få reell likeverdighet mellom samisk og norsk rettspråk mener arbeidsgruppen at disse merkostnadene må dekkes fullt ut.

Det kan i denne sammenheng sammenlignes med annen offentlig virksomhet i språkforvaltningsområdet der det gis egne midler til tospråklighet. Spesielt nevnes kommunene i det samiske språkforvaltningsområdet, som gjennom Sametinget samlet for 2010 ble gitt et tilskudd på 40,671 millioner kroner til tospråklighet. Arbeidsgruppen erfarer at også politiet har egne midler til tospråklighet. Arbeidsgruppen forstår det slik at det i liten grad er gitt klare kriterier for tospråklighetstilskudd, men at det utgjør opp mot 5 % av totalt driftsbudsjett.

Arbeidsgruppen er klar over at det i den nye budsjettfordelingsmodellen er innbakt et kriterium for antall sivile saker med bruk av tolk. Arbeidsgruppen mener at dette kriterium i liten grad fanger opp merkostnadene for en tospråklig domstol, og vil anbefale at det innarbeides et skjønnsmessig tilskudd for domstoler i språkforvaltningsområdet, med en grunnandel samt et tilskudd basert på antall saker med bruk av samisk språk. Grunnandelen begrunnes med at alle domstoler i språkforvaltningsområdet vil måtte gjøre en del planleggingsarbeid for å ivareta tospråklighetskravet. Det foreslås at det i første omgang avsettes 0,5 million kroner til dette formål.

Det må videre lages ordninger slik at advokater og rettshjelpere får sine merkostnader ved bruk av samisk språk dekket. Arbeidsgruppen antyder at det kan tas inn egne bestemmelser om dette i salærforordningen og stykkprisforordningen, samt at det presiseres i rettshjelpsrunskrivet at merutgifter til bruk av samisk dekkes. Også for saker uten offentlig rettshjelp bør det utformes egne ordninger.

5.7 Forum for den samiske dimensjon i domstolene

Arbeidsgruppen har erfart at det i arbeidet med den samiske dimensjon har vært positivt med en utredningsprosess der deltakerne representerer flere deler av domstolsvesenet. Arbeidsgruppen mener derfor at det under iverksettelsen av de enkelte tiltak vil være av stor betydning at det etableres et eget forum for den samiske dimensjon i domstolene.

Ivaretagelsen av den samiske dimensjon i domstolene vil, slik det fremgår av arbeidsgruppas vurderinger og forslag til tiltak, også forutsette et samarbeid med eksterne aktører. Dette vil gjelde de øvrige aktører i rettspleien, særlig påtalemyndighetene og advokater. I tillegg er det avdekket behov for et nærmere samarbeid med rettsvitenskapelige miljø, spesielt hva gjelder forskning om samiske sedvaner og rettsoppfatninger.

Spørsmålet om opprettelsen av et eget forum⁶⁵ har blitt tatt opp på arbeidsgruppens høringsmøter, med positive tilbakemeldinger. Når det gjelder deltakelse fra

⁶⁵ Sammenlign med ordningen på Grønland, fastsatt i medhold av Retsplejeloven for Grønland, Kapitel 60 *Rådet for Grønlands Retsvesen*

Sametinget kan det vises til den konsultasjonsordning som er opprettet mellom Sametinget og statlige myndigheter. Selv om konsultasjonsordningen ikke skulle gjelde direkte for domstolene, vil det være naturlig at også domstolenes arbeid med samiske saker skjer i nær forståelse med Sametinget. Arbeidsgruppen mener derfor at også Sametinget med fordel kan delta i det foreslåtte forum.

Forumets nærmere sammensetning vil avhenge av hvor omfattende mandat man tenker seg. Arbeidsgruppen har fått informasjon⁶⁶ om at det er gjort positive erfaringer med Rådet for den Grønlandske Retspleje og at man der drøfter et bredt spekter av saksområder: bruken av grønlandsk i domstolene, initiativ til forskning og utredninger, informasjon om rettsvesenets virksomhet, forholdet til det politiske system, kriminalomsorgens virksomhet og vilkårene for de innsatte, samt vurdering av hindringer for en effektiv rettspleie.

Disse temaer vil kunne ha tilsvarende relevans for samiske forhold, men med et slikt bredt mandat vil det være naturlig at oppnevningen overføres til de politiske myndigheter. Arbeidsgruppen vil i første omgang foreslå at forumet opprettes i regi av Domstoladministrasjonen og at man derfor begrenser seg til relevante oppgaver for domstolene og ikke rettsvesenet i utvidet forstand. Forumets mandat vil i så fall kunne begrenses til kompetanseutvikling og rekruttering, initiere relevant forskning, bruk av samisk språk i rettssaker, samt generelt sett følge opp foreslåtte tiltak.

Arbeidsgruppen foreslår at forumet settes sammen med 1-2 representanter fra Domstoladministrasjonen, 2 dommere fra de alminnelige domstoler, 1 dommer fra jordskiftedomstolene, 1 representant fra påtalemyndigheten, 1 advokatrepresentant, 1 representant fra universitet/forskningsmiljøene og 1 representant for Sametinget.

Forumets møteaktivitet kan ses i sammenheng med gjennomføring av et årlig kurs i samerett. I så fall vil utgiftene til drift av forumet bli beskjedne, men arbeidsgruppen foreslår at det avsettes 50 000 kroner årlig.

5.8 Prioritering av tiltak

Arbeidsgruppen har valgt å prioritere tiltakene i tre forskjellige grupper. Den første gruppen omfatter tiltak som enten ikke har kostnader av betydning eller er tiltak som naturlig hører hjemme under Domstoladministrasjonens eksisterende budsjettposter. Den andre gruppen omfatter tiltak som vil kreve nye bevilgninger. Gruppe tre omfatter tiltak som andre enn domstolene må følge opp, men der Domstoladministrasjonen vil kunne ha en rolle som initiativtaker.

Prioriteringen gir dels uttrykk for hvor betydningsfullt tiltaket er, men det er også tatt noe hensyn til om tiltakene raskt vil kunne gjennomføres. Når tiltak for økt bruk av samisk språk ikke er prioritert først, må dette derfor forstås i forhold til at dette vil være langsiktige målsettinger. Det er uansett behov for at arbeidet starter opp raskt.

⁶⁶ E-post av 9. november 2010 fra dommer Thomas Trier Hansen, Retten på Grønland.

Gruppe 1 – Tiltak som kan løses innenfor eksisterende budsjetterammer.

Prior	Tiltak	Tiltaksområde
1	Startkurs for nytilsatte dommere	kompetanseutvikling
2	Fag-/ arbeidsgruppe for samiske spørsmål	kompetanseutvikling
3	Endring innstillingsrådets praksis/policy notat	rekruttering
4	DAs rekrutteringsplan	rekruttering
5	Formulering utlysningstekster	rekruttering
6	Etterutdanning	kompetanseutvikling
7	Plan for implementering av lulesamisk og sørsamisk	Bruk av samisk språk
8	Samarbeid utdanningsmiljøer	rekruttering
9	Deltakelse utdanningsmesser/ arbeidslivsdager	rekruttering
10	Faggruppe for utvikling av juridiske termer	Bruk av samisk språk

Gruppe 2 – Tiltak som krever nye bevilgninger over Domstoladministrasjonens budsjett. Med årlige kostnader menes bevilgningen første år. Beløp må justeres.

Prior	Tiltak	Tiltaksområde	Årlig kostn.
1	Forum for samisk dimensjon	Generell oppfølging	50.000
2	Kjøp av språktjenester for oversetting av informasjon på Domstoladministrasjonens nettsider	Bruk av samisk språk	75.000
3	Språkarbeider/oversetter Indre Finnmark tingrett	Bruk av samisk språk	200.000
4	Støtte til forskning	kompetanseutvikling	100.000
5	Permisjon for språkstudier	Bruk av samisk språk	500.000
6	Dekning av merkostnader ved bruk av samisk språk i tospråklige domstoler	Bruk av samisk språk	500.000
7	Sentral avtale om innkjøp av tolkeutstyr	Bruk av samisk språk	Må vurderes nærmere

Gruppe 3 – Tiltak som andre enn Domstoladministrasjonen har ansvaret for, men der Domstoladministrasjonen vil være initiativtaker

Prior	Tiltak	Tiltaksområde
1	Regelavklaring reindrift/jordskifte	Kartlegging/avklaring samiske sedvaner
2	Bedre tolkeopplæring	Bruk av samisk språk
3	Endring rettsgebyrloven	Retts hjelp - Kartlegging/avklaring samiske sedvaner
4	Sametingets posisjonsnotat – lovdata	Kartlegging/avklaring samiske sedvaner
5	Kontakt forskningsmiljø	Kartlegging/avklaring samiske sedvaner

Prior	Tiltak	Tiltaksområde
6	Ny vurdering av reglene for valg og uttaking av lekdommere	Bruk av samisk språk

6. Oppfølging av rapporten

Arbeidsgruppen foreslår at rapporten sendes til høring til domstoler, til berørte enheter i Domstoladministrasjonen, og til aktuelle eksterne aktører, herunder berørte departementer, påtalemyndigheten, Advokatforeningen, rettshjelpsordninger i samiske områder, Universitet og høyskoler, samt Sametinget. Sametinget bør kontaktes tidlig i den videre prosess.

De foreslåtte tiltak er av forskjellig art, der noen kan iverksettes raskt uten endring av regelverk eller budsjettvedtak. Andre tiltak vil kreve endring av regelverk og/eller budsjettvedtak. Slike tiltak vil måtte vurderes nærmere av Domstoladministrasjonen, og implementeres i budsjettarbeidet og ved igangsetting av regelverksarbeid.

Om den videre oppfølging av rapporten viser arbeidsgruppen særlig til forslaget om etableringen av et eget forum for den samiske dimensjon i domstolene. Det bør være en oppgave for forumet å foreta en fortløpende vurdering av om igangsatte tiltak har den nødvendige effekt og eventuelt foreslå endringer eller nye tiltak.

Arbeidsgruppen har under arbeidet erfart at det foreligger lite og usikker statistikk om samiske forhold, for eksempel statistikk som viser antall samisktalende personer innenfor de forskjellige språk og rettskretser. Et forbedret statistikkgrunnlag kan være av betydning for flere tiltak, eksempelvis for dimensjoneringen av domstolenes språktilbud innen sørsamisk og lulesamisk. Mulighetene for bedre statistikk bør drøftes nærmere med Sametinget og Statistisk Sentralbyrå.

Arbeidsgruppen har i punkt 3.2.4 påpekt at det nye utkast til jordskiftelov ikke gir den nødvendige avklaring av hvordan jordskiftedomstolene skal behandle reindriftssaker. Domstoladministrasjonen bør ta dette opp direkte med Landbruksdepartementet.

De samiske rettskilders tilgjengelighet utgjør en særlig utfordring som må følges opp. Arbeidsgruppen mener at dette er en utfordring i første rekke for rettsvitenskapen i samarbeid med relevante fagområder ellers. Domstoladministrasjonen kan imidlertid ta kontakt med aktuelle forskningsmiljøer, og formidle hvilke forskningsprosjekter som bør prioriteres i forhold til domstolenes behov.